

Մ Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԺԱ. ՏԱՐԻ 1937

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄ

ԳԱՀՆ ՈՒ ԹԱԳԸ

Գահակալութեան յետոյ քաղաքութիւնը . .

Հինգ ամիսներ ի վեր ազգային եւ հոգեկան եռուզեռի մէջ է աշխարհի ամենեւնի մեծ կայսրութիւնը, Մեծն Բրիտանիան. մեծ իրապես՝ զօրութեամբ, արդարութեամբ ու փառով:

Մարդկութիւնը մահողոյ ֆաղափաղ սագնապներ, որոնք զինքն ալ կ'անդոնեն անտարակոյս, պատճառ մը չեն որ անիկա բերանայ կամ յամենայ զեղին արեւայական Հարսութեան հանդէպ ազգովին զգացում իր պարսկականութեան մէջ:

Ներկայ տարւոյն սկիզբը խոհուն ոգեւորութեամբ սօնելէ վերջ իր Գահը, ան այսօր անհուն խանգալաւորութեամբ կը սօնէ անաւասիկ իր Թագը:

Գահն ու Թագը . .

Առաջինը խաբխիսն է, որուն վրայ կ'ամրանայ ընդարձակածաւալ պետութեան իշխանութիւնը. ու ժողովուրդն է որ վեր կը բռնէ զայն, իր արինքն եւ հոգիէն փողփողած արժանիքներու անձնաւորումը պատուելով անոր վրայ բազմողին մէջ:

Երկրորդը՝ յաղթանակներու իբր մրցանակ կամ իբրեւ յոյս մտապահեւորած պսակը, Տեսակ մը երկնային օրհնութիւն՝ որով ժողովուրդին սերն ու երկնալածութիւնը կ'ըզձայ բոլորումը սեւեւել իր ազգային ու հոգեկան իսեալը խորհրդանշող Անձնաւորութեան ճակատը:

Ու պէտք է դիտել թէ այս ժողովուրդին ըմբռնումին մէջ առաջինը որչափ ազգային մեծվայելչութեան եւ երկրաւոր ոյժի իր մըն է, իբրեւ տունի մը՝ որուն արմատները ազգին կեանքին կը ձծեն իրենց սնունդը, նոյնչափ՝ երկնային շնորհաց եւ հոգեւոր զօրութեան նշան մըն է երկրորդը, իբրեւ վերին ձեռնով իշուցում ճշմարիտ ի զլուխ Օծեալին:

Այս է անուշտ պատճառը որ օրհնիք եւ վարչութեան, բարոյականի եւ ընկերային կարգականոնի մարգերուն մէջ աշխարհի ամենեւնի յառաջդիմական այս ազգը մինչ գրեթէ լոկ ֆաղափային արարողութեամբ կը կատարէ իր արեւային գահակալութիւնը, առաւելագոյն եկեղեցական եւ կրօնական ձեռով եւ օրհնութեամբ կը նուիրաւորէ անոր թախաբուրքիւնը, այս մասին միակն ըլլալով աշխարհի մէջ:

Ուր որ կը ծածանի բրիտանական դրօշը, մարդիկ այսօր հոն այդ խորհուրդին մէջ մասնավորում կ'երգեն անուշտ «Տէր, պահեա՛ր զքաղաւորեա՛ր, մինչ անկին կայսերական ոստանին Մայր Տաճարին մէջ անկիւնան եկեղեցւոյ պէտք «Սաղմոսիւմ եւ երգօք հոգեւորօք» Ն. Վ. ՃՕՐՃ Զ. Ի կը յանձնէ իր նախնեաց փառապանծ թագը:

Մտազինն հաղորդ այդ խորհուրդին, Նուստադիմի Հայոց Առաքյալական Ս. Արքայն դարաւոր Ուխտը, Պատրիարք եւ Միաբնակութիւն, հանդերձ ժողովուրդով, կ'աղօթեն Թաւալորին քաղաւորաց՝ Անեղին Ասուծոյ՝ օրհնել նորապսակ թագաւորն ու քաղաքին, Մեծին Բրիտանիոյ արեւայական Տան Գահն ու Թագը, եւ համայն կայսրութիւնը, իր մէջ բովանդակում եւ իր դրօշին ներքեւ հովանաւորած բոլոր ժողովուրդներով միասին, կ'աղօցանելով զայն ընդ միջ Առաջնորդ եւ սաստաղ բովանդակ աշխարհի խաղաղութեան:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐԿՆԱԶԱՏԻԿ...

Շատ յստակ չէ այս բառին տօնագիտական իմաստը: Կը կարծուի թէ անիկա կը նշանակէ «երկրորդուն մատիկ» կամ «երկրորդ մատիկ»։ Բայց այս վերջին բառը յարութեան կիրակի հասկնալով լուի. այնպէս որ այդ անունով պարզապէս մատնանշուած պիտի ըլլար մատիկ կիրակիէն վերջ եկող երկրորդ կիրակին կամ նոր կիրակին, որուն համար Տօնացոյցը վաղուց սովորութիւն ըրած է գրել՝ «որ և ասի Կրկնագատիկ»։

Պարագաները այնպէս տնօրինած են սակայն որ հոս, Հայ երուսաղէմի մէջ, ոչ միայն բառակազմական այլ նաեւ խորհրդական (*mystique*) տեսակետով աւելի սրտագրաւ առումի մը վերածուած ըլլայ Կրկնազատիկին իմաստը, զուտ կրօնականին հետ ազգային երանգ մըն ալ խառնուելով իր մէջ, ինչպէս այնքան կը սիրէ միշտ ընել հայկական զգացումը։

Մենք հոս նոր կիրակիին է որ սկիզբէն ի վեր անխափան կանոնաւորութեամբ կը կատարենք Համաշխարհային Պատերազմի բերաւոր Հայ նահատակներու տօնը, յատուկ և հանդիսաւոր Ս. Պատարագով բացօթեայ բակի սեղանին առջև մերձակայ Ս. Փրկիչ վանուց, որ Յիսուսի երկրորդ բնտիւն վայրն է Կաթիափայի ապարանքի շրջափակին մէջ՝ ըստ հնագոյն աւանդութեան, և յետոյ մեծահանդէս հոգեհանգիստով և բանախօսութեամբ յարակից գերեզմանավայրին մէջ, Արարայի նահատակներուն մահարձանին շուրջը։

Այնպէս որ Բուն մատիկէն ետքը, որ իր՝ Գրիստոսի զոհն է, մարդոց համար մատուցուած, երկրորդ մատիկ մըն ալ կը տօնենք, իբրեւ մեր զոհը՝ Իրեն համար մատուցուած։

Ու ասիկա, հեռու՝ թռուցիկ խոհանք մ'ըլլալէ, ստոյգ իրականութեան մը մասին կազմուած ճշգրիտ դատում մը միայն պէտք է նկատուի։

Ազգային ընդհանրական Մեծերցի այդ տօնը, զոր հոգելոյս Գէորգ Ե. վշտակիր կաթողիկոսը ժամանակին սահմանեց այնքան իրազգած արդարամտութեամբ, զորթէ կրօնական ծիսականութեան ձևի մը տակ՝ յուշածունքն է այն մեծ սպանդին, որ աննախընթաց սաստկութեամբ և անզթութեամբ կատարուեցաւ մեր ազգային կեանքին մէջ՝ քսաներկու տարիներ առաջ, սոսկ այն պատճառաւ որ այս ժողովուրդը չէր ուզած և չէր կրցած հրաժարիլ Քրիստոնէութենէն ետքը մանաւանդ շարունակ իր մէջ ապրած մտատիպարի մը սրբութենէն։

Ինչպէս միշտ, նոյնպէս և այդ վերջին շրջանին, այդ մտատիպարը ոչինչ ունեցած էր խռովիչ՝ մեր վրայ գերիշխող պետութեան համար, այդ միջոցին ևս էապէս ոչ այլ ինչ լինելով ան եթէ ոչ ցեղային ինքնութեան պահպանումի անմեղ և խաղաղ ձգտում մը լուի, ինքնին շատ հասկնալի՝ իր ինքնուրոյն կրօնական և կանխը, զրականութիւնը, մշակոյթը և անցեալին զիտակցութիւնը ունեցող ժողովուրդի մը համար, Բայց քաղաքական կնճռոտած հանգամանքները այնքան ցնցած էին ուղեգնիւրը, այնպէս վերիվայր դարձուցած էին խղճմտանք-

ներուն պաշը որ կարելի չեղաւ ո՛չ տեանել և ո՛չ ըմբռնել իրականութիւնը, ու քսաներորդ դարու քաղաքակրթութեան պայծառ լոյսին տակ, իրաւունքի, արդարութեան, ազատութեան և յառադիմութեան սրբութիւնը տարփոխող, մեծ ազդերու նայուածքին առջև թոյլ տրուեցաւ որ հինաւուրց և աշխուական ժողովուրդ մը իննայ մահամերձ՝ իր պատուոյն և հաւատքին խորանին ներքև, զոհ անպարս:

Այդ զոհին, անպարտական այդ պատարագին տարեգարձն ու յիշատակն է սոսկ որ կը կատարենք ահա ազգովին: Կրօնական տօն մը, հոգեւոր յիշատակութեան գործ մըն է միայն եղածը: Հեռու մենե՞ որ և է դիտում վրէժխնդրական զգացումներու հրահրութեան, այսպիսի առիթներով: Մեր հաւատքը անխախտ է աստուածային արդարութեան մասին, և գիտենք թէ մարդիկ չէ որ պիտի կարենային հատուցանել զայն: Մենք կ'ուզենք յիշել միայն զանոնք որ մեռան ազգին համար, ու յիշել նոյն ատեն թէ չէ մեռած այդ ազգն ինքնին. այսինքն խորհիլ թէ կորսնցուցինք բայց չկորսուեցանք, և թէ պիտի կորսուէինք եթէ չկորսնցնէինք:

Մտառիպարի մը, այսինքն սուրբ իտէալի մը համար էր որ կատարուեցաւ սպանդը: Ամէն գաղափարական զօրութիւն՝ ապրելու համար՝ պէտք ունի նուիրումի, նահատակութեան, անմահութեան տանող մահուան: Եթէ չզոհնուէին մեր մէջ մարդիկ, որոնք յանձն առնէին իսէր մեր կորսուիլ այս կեանքին համար, մենք ամենքս պիտի կորսուէինք այդ կեանքին համար: Պիտի լինէր արդարև ա՛յդպէս միայն եթէ ամէնքս միահամուռ ոտնակոխէինք մեր իտէալը, ու բանալով զայն, ու նետուէինք յայնկոյս: Շահելով մեր ֆիզիքականը՝ պիտի տուժէինք հոգեկանը:

Ձեզաւ այդպէս. վասնզի եղան նահատակուողներ: Իրենց մահը ժրկանքը եղաւ մեր կեանքին. իրենց գերեզմաններուն վրայ լուցուած ճրագներն են որ կը լուսաւորեն հիմակ մեր ճամբան դէպի մեր ճակատագիրը:

Իր տօնենք իրենց մահը, բայց այդ մահուան մէջ ու նովին իսկ՝ մեր կեանքը, անմահութիւնը ազգին:

Մահով ստացուած անմահութիւնը Զատիկն է ինքնին. ու մեր մահով շահուած մեր անմահութիւնը՝ մեր Զատիկը բովանդակապէս, Կրկնագատիկ՝ Իւօք և իրաւամբ:

Ձենք մեռած իբրև ազգ. կ'ապրինք ու պիտի ապրինք. ա՛յս պէտք է լինի Կրկնագատիկին պատգամը, ուղղուած ամէնուս: Բայց կ'ապրինք, եթէ յիշել կարենանք միշտ թէ նահատակներու ի՞նչ մեծ բազմութեամբ է որ արդարև շրջանակուած է մեր պատմութիւնը, և եթէ կարենանք պատկառ մնալ անոնց յիշատակին, և այն իտէալին՝ որ իրենցը եղաւ և պէտք է լինի ընդ միշտ մերինը ևս:

Ու պատկառ մնացած կ'ըլլանք այդ յիշատակին և մոտափալարին, եթէ մեր ազգային գոյութեան իբրև գերազոյն վարիչ ոյժ ընդունինք միշտ ու մի միայն հաւատքը Աստուծոյ և ազգազային վրայ. եթէ, առաքեալին բառով, ճամբեռութեամբ, այսինքն յարատեւութեամբ ընթանանք մեր առջև բացուած ասպարեզին մէջ, որ կեանքի ռազմադաշտն է, անկախուոյց մի միայն խաչի դրօշին, և մեզի զօրագլուխ ճանչնալով միայն գիտուս:

Յիշել հարկ է սակայն հոս թէ համբերութիւնը այն առաքինութիւնն է, որուն բուն կազմիչ տարրերն են քաջութիւնը և յոյսը. առաջինը՝ իմաստու-

թեամբ զործադրուած, երկրորդը՝ անտրտուն՝ երկայնատուութեամբ պահպանուած: Եթէ անհատին կեանքին համար կարեւոր է այսպիսի բաղադրութեամբ ձեռք բերուած համբերութիւնը, անիկա ա'լ աւելի կարեւոր է և անհրաժեշտ ժողովուրդներու կեանքին համար, որ շատ աւելի հակամէտ և ընդունակ է արկածաւորութեան: Ամենէն անմատչելի առաւելութիւնները և յաջողութիւնները ինքնին կը մօտենան սոնոնց որոնք համբերութեամբ կը պատրաստուին ատոնց: Քիանսականութեամբ կտրելի է, կ'ըսէ Տիկին Տը Սէվինէ, հանդուրժել նախատինքնը, քաջութեամբ կտրելի է մաքառիլ սոնոնց դէմ, բայց կ'ըսնուի եւ համբերութեամբ միայն հնար է յաղթահարել զանոնք»:

Անուրանալի է արդարեւ ներքին աղետը, որ կայ այս երկուքին, կրօնքին և համբերութեան միջև: Եթէ կրօնքը, իբրեւ սէր և լոյս, նպատակն է կեանքին, համբերութիւնը, իբրեւ զգացական և իմացական սեւեռումի և ինքնախորացման վիճակ, սոնոնց տիրանալու ապահովագոյն միջոցն է: Ատոր համար է որ իսկապէս կրօնական, այսինքն աստուածայինին խոկումով թաթաւուն հողիներն ընդհանրապէս մեծ համբերութեամբ զօրացած հողիներն են, ու դէպի իրենց ապագան հաւաստի զգացումով կ'ընթանան այն ազգերը, որոնց մէջ համբերութիւնը արամարուած առաքինութիւն մը չէ երբեք:

Իրաւամբ ըսուած է թէ ոչինչ կրնայ կատարուիլ լսիկ հանճարին խոյանքովը, եթէ անոր հետ չէ միացուած նաև համբերութիւնը:

Չենք մեռնիլ իբրեւ ազգ, եթէ պատկառ քնանք դարերէ ի վեր պաշտուած մտատիպարին. այսինքն եթէ ապրինք և զործենք համբերութեամբ, որ յուսարից և երկայնամիտ քաջութիւնն է, իմաստութեամբ և հաւատքով զործադրուած: — Ահա՛ մեր անմահ նահատակներուն յիշատակին պատգամը մեզի. ահա՛ և դասը՝ զոր մեր կրկնազատիկին խորհուրդը կ'աւանդէ ամէնուս:

* * *

ՈՂՋՈՅՆԻ ՊԱՏԳԱՄ

ՋՈՐ ԶԱՏԿԻ ԿԻՐԱԿԻ ԱՌԱԾՏՈՒՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԼԱՃԱՐԷՆ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՅՐԷ ԶԱՅՆԱՍԻԻԻՌՈՎ ՌԵՂԷՅ
ԸՆԴԷ. ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ, Ս. ԳԵՐԵՋՄԱՆԻ ՍԵՄԻՆ ԱՌՋՆԻ ԿԵՅԱՄ

Ազգ իմ սիրելի, ժողովուրդ հայոց, որ կը բնակիս աստ, Պաղեստինի սահմաններէն ներս, և այլուր ի սփիւռս աշխարհի, իմ և իմ սիրելի միաբանութեան սիրտը դէպի քեզ է որ կը թռչի նուիրական այս վայրկեանին. ու կանգնած սեմին վրայ Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին, պարպուած այն գերեզմանին, որուն հաւատքը իբր 20 դարերէ ի վեր կը լեցնէ և կը զօրացնէ ահա քրիստոնէական կեանքը, կը փափաքիմ իմ և ամէնքիս օրհնութեան և շնորհաւորանքի ողջոյնը աւանդել Քեզի, Փրկչի Ս. Յամբութեան տօնի շնորհաբեր այս առաւօտուն:

Կեցած եմ ճիշդ այն տեղւոյն վրայ, ուր, քրիստոնէութեան առաջին կիրակի միաշաբթի լուսաբացին, բարեպաշտ կիները յարութեան նախընծայ աւետիսը ընդունեցին հրեշտակէն: Այդ աւետիսին արձագանգն է որ դարերէ ի վեր կը պտուտքի տակաւին կամարներուն ներքեւ այս երկնամասն տաճարին, զոր հընա-

զոյն օրերու քրիստոնէական երկեղածութիւնը կանգնած է Աստուծոյ Որդւոյն երեքօրեայ թաղումովը և հրաշալի յարութիւնովը յաւիտենապէս նուիրադրածը այս վայրին վրայ:

Իոյն այդ աւետիսն է՝ որ նոյնութեամբ կը փոխանցեմ Քեզի. ա՛ն և պահէ՛ զայն, իբրև սպեղանի քաղցրութեան՝ վերաւոր սրտիդ, իբրև խունկ օրհնութեան՝ հոգւոյդ խաղաղութեան, և իբրև պատգամ միեմարութեան բովանդակ կենացդ:

«Արդարև յարեաւ Քրիստոս». այս բառերը որոնք պատմական իրողութիւն մը կը բացայայտեն Յիսուսի անձին տեսակէտով, նոյն ատեն հոգեկան մեծ ճշմարտութիւն մըն է որ կ'աւետարանեն ամէն անոնց՝ որոնց համար խաչին կրօնքը — հեռի ցնորք մը լինելէ — ընդհակառակն քարոզութիւնն է բարձրագոյն և դերագանց իմաստութեան:

«Քրիստոս յարեաւ», «Քրիստոս չէ մեռած», այս խօսքը ըստ այսմ կը նշանակէ թէ ճշմարտութիւնը, բարութիւնը, սէրը, յոյսը անմահ են: Անոնք կրնան խոցուիլ, բայց չեն մեռնիր, կրնան պղտորիլ՝ բայց չեն խաւարիր երբեք. ինչպէս ակ մը յարդի ծուխը թէ՛ և կրնայ վայրկեան մը ամբողջ երկկնքը ծածկել մեր աչքերէն, բայց չի կրնար բնու շնչել զայն: Յարութիւնը, այսպէս, աւետարանական բարոյականի կրկին առումով, կը նշանակէ նախ լուսն կեանքը՝ տեական կեանքը, որ է անմահութիւնը. երկրորդ չնորտակուող յոյսը, որ մաքուր իտէալին պաշտամունքն է, և երրորդ՝ մեղքէն չապականուող՝ ընդհակառակն անոր վրայ մաքրիչ ներգործութիւն մը ի յայտ բերող հոգիին սրբութիւնը. այդ ըմբռնողութեամբ չէ՞ որ կը բարձրացնենք փրկութեան խորհրդոյն նշանն ու ընդունարանը՝ ըսելով «Սա է կեանք, յոյս, յարութիւն, քաւութիւն և թողութիւն մեզայ»:

Այդ մտածութեամբ և հաւատքով է որ, Քրիստոսի սուրբ յարութեան աւետիսը կ'աւանդեմ քեզի, իր անապական այս սուրբ դերեզմանէն, և կը փափաքեմ սրտազինս՝ որ այդ զգացումով և համոզմամբ ընդունին դուն զայն: Ո՛ր ազգ, աւելի քան դքիդ, ազգ իմ սիրելի, պէտք ունի այդպիսի պատգամի մը սրտապնդող սփոփանքին: Հաւատա՛ Քրիստոսի յարութեան և քրիստոնէական առաքինութեանց կենդանարար զօրութեան. մի՛ ամպոտեր յոյսիդ պայծառութիւնը, մի՛ թոյլ տար որ կեղտոտի հաւատքիդ սրբութիւնը, մնացիդ միշտ մըտատիպարիդ բարձրութեան վրայ, ո՛րքան ալ դառն լինի բաժակը, զոր քեզ կը մատուցանէ աշխարհ: Սիրէ՛ երկիրը՝ ուր կ'ապրիս, և ժողովուրդը՝ որ ասպնջականած է զքեզ, ու սիրելի ընծայէ՛ քու ցեղը անոնց՝ քու ուղղամիտ հաւատարմութեամբդ. սիրէ՛ ազգդ ու մայրենի Ս. եկեղեցիդ Հայաստանեայց. աղօթէ՛ ամենուն երջանկութեան և աշխարհի խաղաղութեան համար, աղօթէ՛ Հայաստանեայց Հայրապետութեան, և, եթէ հնար է, նաև առաքելական Ս. Աթոռոյս հաստատութեան համար, որպէսզի յարուցեալ Փրկիչը արիացնէ զմեզ՝ քրիստոնէութեան այս ոստանին մէջ աշխարհի նշանաւորագոյն ազգաց շարքին վրայ միշտ բարձր պահելու հաւատքդ ու պատիւդ: Ուղի՛ն Քեզ, ողի՛ոյն խաղաղութեան և սիրոյ. թոյլ տուր որ իբրև վերջին բառ մաղթանացս գոչեմ ի խորոց սրտի. «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց». ու դուն պատասխանէ սրտաթունդ. «Օրհնեալ է յարութիւնն Քրիստոսի». ամէն:

ԻՍԿԱՊԷՍ ԲԱՐԻ ԼՈՒՐ ՄԸ

Անթիլիասի Կիլիկեան Հայրապետանոցի գետինը եւ շէնքերը, որոնց վարձակալն էր ցարդ Կաթողիկոսութիւնը, քանի մը օրէ ի վեր դարձած են ազգապատկան, այսինքն սեփականութիւն նոյն Կաթողիկոսական Աթոռին:

Այս առանձնաւորումը Ազգը կը պարտի վեհանձն բարեարարութեան մը, զոր ինքնայորոք սիրով կատարեց Գաիիւրէաբնակ Տիար Սիմոն եւ Տիկին Մաթիլտ Գայրգնեան հայ ամուր, մէկ ամսուան ընթացքին երկու անգամէն չորս հազար անգլ. ոսկոյն զումար մը դնելով տրամադրութեանը Տակ ծերունի Սահակ Վեհին, որ զայն անմիջապէս փոխանցած է արդէն Ամերիկա, Կիւլպէնկեան եւ Գարալէօզեան Տանց միջոցաւ յատկացուելու համար իր նպատակին:

ՍԻՈՆ, որ հոգեդոյս Բաբգէն Վեհի վախճանէն վերջ իր էջերը լայնօրէն բացաւ՝ հանրութեան ազգասէր ուսադրութեան յանձնարարելով այդ գետինին գնման անհրաժեշտութիւնը, անխառն հրեւումեմով կ'արձանագրէ այսօր այս շատ բարի յուրը, Ն. Ս. Օծութեան Կիլիկիոյ Ալեքսանդր Հայրապետին ներկայացնելով Ս. Աթոռոյ Միաբանութեան յարգալից խնդակցութիւնը այս մասին, եւ պատուական բարեբար ամուրին՝ երախտագրած շնորհակալութեան ողջոյն սիրալիք: — Ս. Պատրիարք Հայրը, որ կանուխէն սեղեակ էր իրողութեան, զրած է արդէն շնորհաւորութիւն՝ յԱնթիլիաս, եւ շնորհակալութիւն եւ օրհնութիւն՝ Տիար եւ Տիկին Գայրգնեան ամուրին, ջերմագին գովելով եւ գնահատելով իրենց այս վեհոգի արարքը:

Ուրախ է այժմ անուուս ծերունի Վեհը, իր իննսնամեայ կեանքի կանթդին առկալով լոյսին մէջէն տեսնելով իր նմոզեմ Աթոռին հաստատման մասին յուր յաջողութիւնը. իրենց անմահական կայքին մէջ կը բերելին հոգիները արքունակից Վեհին եւ սարաբախտ Շահէ Սըբազանին, տեսնելով որ ազգը անտարբեր չէ մնացած իրենց ծրագրած եւ սկսած գործին հանդէպ: Գոհ է անուուս Կիլիկեան Աթոռին վերակազմեալ Միաբանութիւնը, իրենց ընծայուած այս հաջալերանքին առջեւ, զոր անուուս պիտի նկատէ հրաւիր առաւելագոյն նուիրման եւ աշխատանքի: Գոհ է անտարակոյս Ազգն համայն, իր նուիրապետական մէկ Աթոռին ապագան երաւաւորուած տեսնելով Հայ Եկեղեցւոյ ամենէն Տաղանապալից այս Երջանին: Ու, ըսեմք վերջապէս, երջանիկ են անուուս ամենէն աւելի, ամէն սրտեւր այժմ օրհնուած բարեբար ամուսինները: Իրենց ընտանեկան կեանքի վանդակը ցարդ չէր բերեցած զաւելի նուազութիւններով, բայց Աստուած հիմակ ուրախաբան քաղցրութեամբ կը բերնակեցնէ զիրենք, ըստ բանի Սաղմոսին (ձԺԲ. 9) իրենց Տան մէջ, իբրեւ ծրնող «որդով բերեցեալ», զի իրենց հանդէպ եւս որդիական սէր պիտի տա՝ յիս այսու Անթիլիասի Երջանաւարները:

Իսկ այս ամենէն վերջ եւ վեր ուրախ ենք մեզ՝ այս բարեգործական եղողութեան մէջ տեսնելով ամենէն աւելի սա իրականութիւնը թէ Հայուն տրտման մէջ չէ մնած իր Եկեղեցիին, իր հաւատքին, իր հոգեւորականներու կրթութեան սերը, եւ անկեալ, ինչպէս հին դարերուն, նոյնպէս եւ այժմ կը մնայ դեռ Ազգին կենդանութեան ամենէն կարեւոր ազդակներէն մին: Այդ ուրախութիւնը կը պարտիմք ազնուասիրտ ազգայինի մը, որուն հետ ազգական եւս ենք ըստ հոգւոյ, քանի որ զաւակն է ան բարեպաշտ եւ բարեկրօն կանանայի մը, եւ եղբայրը՝ մեր միաբանական եղբայրակիցներէն հոգեդոյ Տ. Մասթոս Նպս. Գայրգնեանի, որոնց յիշատակն անգամ մը եւս կ'օրհնուի «խնկով անուշիք»:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԻՐ ԼՈՅՍՈՒՆ ՄԷՋ(*)

Կ'ըսէինք մեր նախորդ շարթուան խօսքերուն վերջաւորութեան մէջ թէ պարտինք Աստուծոյ գաղափարը դնել մեր կեանքի հորիզոնին ամենէն մաքուր բարձրակէտին վրայ, անոր լոյսին մէջ տեսնելու համար ճանապարհը, և ճանչնալու համար ճշմարտութիւնը:

Արդ, բազմաթիւ և բազմապիսի են միջոցները և եղանակները, որոնցով կըրնանք և պարտինք ինքզինքնիս ենթարկել Աստուծոյ գաղափարին լուսաւորող ներգործութեանը. ճշմարիտ հաւատացեալին կեանքը այդ ձգտումէն միայն պէտք է ըստանայ իր ուղղութիւնն ու թափը: Եւ որովհետեւ երկար պիտի ըլլար մանրամասնօրէն յառաջ բերել զանոնք հոս, կ'ուզենք բաւականանալ անոնցմէ մի քանին, երեքը միայն, ներկայացնելով հոս: Յիշել զինքը, ազօթի իրին, պատուել զինքը՝ իրեն ստուգապէս ենթարկելու ճանչնալով ինքզինքնիս:

Յիշել զԱստուած. այսինքն իրմով մտազբաւուիլ. ապրեցնել զինքը մեր մտածողութեան մէջ. թոյլ չտալ որ անոր խոկումը անցաւոր պատահականութեան մը պէս անհետանայ մեր ուշադրութենէն: Այսինքն մեր մէջ տիրական դարձնել իր խորհուրդը. չմոռնալ թէ ինքն է կեանքին պատճառն ու հեղինակը, անոր տէրն ու տնօրէնը, անոր օրէնքն ու նպատակը, և թէ տիեզերքն համօրէն՝ պարզեւն է իր սիրոյն — Բայց, ուշադրութիւն, երբ կ'ըսենք յիշել, չմոռնալ զԱստուած, ըսել չենք ուզել երբեք թէ իր խորհուրդին տալով մեր մտածումը, պէտք է մոռնանք աշխարհն ու երկրաւոր կեանքը: Գրկատեսական կեանքը հոգեւոր է իր ձգտումով, բայց մարմնաւոր՝ իր ընթացքով. երկնաբազալացի ենք իտէալով, հանգիստեալի և անմահութեան մեր հաւատով: Բայց երկրի վրայ, այս նիւթական կեանքին մէջ կ'իրականանայ մեր գոյութեան մէկ մասը. կ'անցնինք ասկէ՝ հասնելու համար հոն: Աշխարհ ճամբայ մըն

է զոր պարտինք կորել աւարտել՝ մանեւու համար մեր բուն օթեանը, որ երկինքն է. ու այդ ճամբորդութիւնը պէտք է կատարենք՝ ակնդէտ միշտ այդ բուն օթեանին, այսինքն առանց բնաւ մոռնալու թէ հոն է որ կ'երթանք:

Այնպէս որ, աւելի ճիշդ կերպով ներկայացուցած կ'ըլլանք բուն հարցը, եթէ ըսենք թէ երկնաւոր կեանքը մեզի համար նպատակ է, երկրորդը միջոց: Այս տեսակէտէն միայն պէտք է նկատի առնենք խնդիրը, երբ կ'ուզուի բացատրել թէ ի՞նչ պէտք է հասկնալ ռզլիւսուած յիշելը՝ խօսքով:

Գրկատեսական ըմբռնումով, Աստուծոյ և հոգեւորին հակադրութիւնն է աշխարհ կամ նիւթը, կամ այս երկուքին անձնաւորեալ պատկերը ներկայացնող տընտեսական այն զօրութիւնը, որ, ստացուածքը, հարստութիւնը կամ դրամն է, և զոր Աւետարանը անգամ մը Մամոնայ բառով կ'անուանէ, երբ կ'ըսէ. «Ո՛չ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ Մամոնայի: Արդ, ի՞նչ է Յիսուսի խօսքին բուն նշանակութիւնը. բացարձակ իմաստ մը կայ այդ բաներուն մէջ թէ յարաբերական նշանակութիւն մը. հարկ է արգարե երկուքէն մէկը բոլորովին արհամարհել, միւսը սիրել կարենալու համար. կարելի չէ՞ երկուքին մաստուցած ծառայութիւնները ներդաշնակել իրարու հետ՝ բարոյական տեսանկյան մը առջև, ու, մեր անկիւնէն նայելով գաղափարին վրայ, մին չմոռնալ՝ միւսը լաւագոյնս յիշել կարենալու համար նոյն իսկ Այո՛, կարելի է այդ. ու Տնտեսին առակը այդ մտածումն է որ կը պատկերազարդէ շատ զեղեցիկ կերպով:

Հարկ չկայ նիւթը կամ անոր տնտեսական ոյժը անպատճառ չարիք սեպել. ամէն ինչ որ ոյժ է, կրնայ բարութեան գործիք կամ միջոց դառնալ՝ գերազանց բարի նըպատակի մը ուղղուելով: Ոչ թէ նիւթն է չարիքը, այլ նիւթական մտահոգութիւնը. ոչ թէ հարստանալն է մեղքը, այլ միմիայն ինքզինքնին համար հարստանալը. անձինք քանձեւը, ինքզինքնին համար գրամ դիզելը. մինչդեռ «յԱստուած մեծանայրը, ասինքն բարի կամ աստուածային նպատակներու համար հարստութիւն չափել իսկապէս քարի է և բարոյական: «ՅԱստուած մեծանայր». Աստուծով և Աստուծոյ հա-

(*) Ապրիլ 6ի եկեղեցին Ս. Պատրիարք Զօր խօսած քարոզը:

մար, բարի միջոցներով և բարի նպատակի համար հարստանալ. ասոր մէջ է հաւ քրիստոնէական բարոյականին ամենէն թանկագին սկզբունքներէն մին, որուն մէջ Աստուած և Մամանան՝ հաշտուած՝ ներդաշնակուած՝ կը միանան իրարու, կեանքը իր ամենէն վտանգաւոր կողմին վրայ, նիւթին մէջ, բարութեան փոխարկելու համար: Վերանի աղքատաց հողովոյ, անոնց համար է այս երանութիւնը, որոնք իրենց ստացած կամ չհաճ հարստութեան տէրը ինքզինքնին չեն համարեր, ու Աստուծոյ կամ հոգեւոր նպատակի կ'ընծայեն զանոնք. որոնք, երբ բախտը անվերջ նպաստաւորումներով կը հրճուեցնէ զիրենք, կը խորհին Յիսուսի հետ. «Ձինչ օգուտ է մարդոյ, եթէ զաշխարհ ամենայն չահեցիկ եւ զանոն իւր տուժեացէ, կամ զի՞նչ տացէ մարդ փրկանս ընդ անձին իւրոյ»: «Ներկայ կեանքը կ'անյնի աներեակայիլի արագութեամբ. և օր մը երբ հասնինք անոր վերջին եզրին, մեր արժանիքը պիտի կշռուի, Աստուծոյ և նոյն իսկ մարդոց դատաստանին մէջ, ոչ թէ մեր կուտակած հարստութեանց չափովը, այլ անոնց հանդէպ մեր կրած զրկանքներուն աստիճանով: Զմտնանք երբեք թէ վայելք և զրկանք ժամանակաւոր են. միակ բանը, որ պիտի մնայ մենէ և պիտի կարենայ ընկերանալ յաւիտենականութեան մէջ՝ մեր գործերուն կրօնական ու բարոյական արժէքն է: Անոնք են երջանիկ, որոնց համար իրենց մահէն ետքը ուրիշներ պիտի կարենան ըսել, ըստ Յայտնութեան խօսքի. «Գործք իւրեանց չղաճն զհետ նոցա»:

Յիշել զԱստուած՝ Նիւթին հետ, անոր առջնութիւն, անոր համընթացաբար, անկէ վեր. զայն ծառայեցնել իրեն, զԱստուած չմոռնալու, անով մտազբաւուելու, անոր նուիրուելու ամենէն գեղեցիկ կերպերէն մին է: Քրիստոնէին լաւագոյն պարտականութիւններէն մին:

Աղօթել Աստուծոյ. Աստուծոյ հանդէպ ուրիշ բայց աւելի կարեւոր պարտականութիւն մըն է անշուշտ աղօթքը: Յիշելով զԱստուած, խորհելով յաճախ իր մասին, ինքը տպաւորած՝ իր պատկերը նորոգած կ'ըլլաք մեր հոգիներ մէջ: Բայց աղօթելով, այդ պատկերը ապրեցուցած՝ իրեն հետ կեն-

դանի յարաբերութեան մէջ մտած կ'ըլլանք. իրեն հետ խօսած ու զինքը բնակեցուցած կ'ըլլանք մեր մէջ. զի աղօթքը, խօսք ընդ Աստուծոյն, իսկապէս խօսակցութիւնն է Աստուծոյ հետ: Մարդս չի կրնար երկար առնել և հարազատօրէն պահել յիշողութիւն մը, եթէ հոգածու չլլայ իր մտածումը ամրապնդել և սեւեռել յիշողութիւնը անձին կամ գաղափարին վրայ, որոշ անգամներ անդրադառնալով անոնց կանոնաւորապէս: Այնպէս որ, կարենալու համար զԱստուած յիշել պաշաճ կերպով և երկիւղածօրէն, անհրաժեշտ է, պարբերաբար, երբեմն երբեմն կամ մեր կենքի կարեւոր պահերուն, մտնել իրեն հետ յարաբերութեան մէջ, մտնելով իր ոգեւորող՝ խօսանի խորհուրդին մէջ, ու ցանկալով ի սրտէ որ ինքն ևս մտնէ և բնակի մեր էութեանը մէջ:

Յիշել զինքը, ըսինք, մեր աւալին պարտականութիւնն է, բայց աղօթել՝ աւագ պարտականութիւնը: Յիշելով զինքը՝ կը պատրաստուինք՝ կերպով մը՝ աղօթելու. ու աղօթելով կը մշակենք պարզապէս իր յուշքը, իր յիշատակը և անկէ բղխած բարեքները. աղօթքը՝ սեւեռումը, ամրացումն է Աստուծոյ յիշողութեան: Աղօթելը ինքնին տեսակ մը յուշածուած է, աւելի խոր՝ աւելի մանրամասնեալ պարունակի մը մէջ, արդիւնքէն պատճառ վերանալու, պատճառէն արդիւնք իջնելու սրտապշուժեամբ: Իրեն ուղղուած մէն մի բառը, մանաւանդ այն աղօթքէն՝ զոր ինքը սովորեցուց իր շաշկարտներուն և մարդկութեան, աղբիւր մըն է լոյսի և ներշնչութեան, որ կը պայծառացնէ միտքը և կ'ընդարձակէ՝ կը լայնցնէ սիրտը:

Այսպէս, երբ կ'ըսենք «Հալը միւր», երկինք ուղղելով մեր նայուածքը, կը յիշենք յաւիտենական այն բարիքը, որով իր զգացումին առջև կ'ըլլալիսնայ բովանդակ մարդկութիւնը: Երբ կ'ըսենք. «Եղիցին կամք քո», կը յիշենք թէ միակ զօրութիւն մը, իմաստութեան և բարութեան անհասանելի և միակ օրէնք մըն է որ կը վարէ կեանքն ու տիեզերքը, և որուն առջև ամէնքս խոնարհ երկրպագութիւն եւ հառաչանք. «Ձայց մեր հանապազորդ», կը լեցուի սիրտերնիս յիշատակովը անյիշալար իր սիրոյն, որով ամէն օր իր արեւն ու ցօ-

ղը կը շնորհէ մեզի, ու կ'օրհնէ մեր քըր-տինքին գինը, պատուով և արդարութեամբ շահելու համար մեր առօրեայ պատիւն ու հաղթանքը: Երբ կ'աղօթենք օմրպէս եւ մեք թողումք մերոց պարտպանաց», կը խորհրդէ թէ երբեմն թոյնաւնի մը կուրծքին կայծ հեքը անգամ չունեցող մեր սիրտը որ այնքան լայն է, դատարկամիտ գոռու գուլթեանց հանգուրժեղուն և այնքան ճշճիմ հոգիներէ մեր վրայ նետուած նախատինք-նեւուն ներելու համար, որքա՛ն աւելի անսաման էր անշուշտ իր սիրոյն և գուլթին շնորհը, մարդկային անօրէնութիւնները թուղութեամբ քաւելու համար: «Ո՛ր տանիւր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա՛ զմեզ ի չարէն»։ Իսկ նա որ սրտանց կ'արտասանէ այս բառերը, ինք միայն կրնայ զգալ թէ կործանիչ հեշտութեանց, յիմարական հը-պարտութեանց հրապուրող ծուղակներուն զմէ ինչպէս պատուաբարուած կը գտնէ ինք-զինքը, երբ խաչին նշանովը կը կնքէ նոյն ատեն իր մարմինն ու հոգին:

Աղօթքը առ Աստուած տանող ճամբուն կէսն է արդէն, կամ, ինչպէս Լամբրոնացի կ'ընէ, չարժանութիւն և չուանին՝ որուն ծայրը կապուած զանգը երկնից մէջ կը հնչէ: Ով որ չգիտեր աղօթել, չի կրնար հաշակել կրօնքին միտքաբերութիւնը. գի ծէսը կը հմայէ միայն, մինչ աղօթքն է որ կը սնունցանէ և կը լուսաւորէ հոգին: Աղօթքի խորհուրդին վրայ կը կանգնի Եկեղեցին: Ի՞նչ պիտի ար-ժէին այս մեծակառոյց սրահներն ու կամար-ները, եթէ անոնց կրած գմբէթին տակ չը լսուէր աղօթքին ձայնը, ի՞նչ պիտի արժէին այս շքեղանքը, այս բազմութիւնը, խաւա-րը խոցոտող այդ լոյսերը, եթէ ամէն առա-ւօտ չլսուէր սարկաւաղին ձայնը. «Հաւմ բարձրով գծեաւ մեր ի սրբութիւն առանց բարկութեան եւ երկմտութեան», եթէ տը-ղաքը Ս. Գլխաղիլին այս բանաւոր գառ-ները չերգէին: «Որ այբբուրդ եւ ծարա-ւեաց... արքո՛ մեզ զբաժակ քաղցրու-թեան յանապառ ալլերեդ», եթէ ամէնքս միասին չձայնէինք. «Խորհուրդ չարին, խաբեն զնոցիս, խորացուր աւանն: Սեր ա-նուն Յիսուս, սիրով քով նկեն, սիր իմ քարեղեն»։ Եթէ քահանան չ'աղօթէր. «Տէր զօրութեանց, խաղաղացո՛ր զանձինս մեր յա-մենայն սասանայական խռովութեանց եւ յաբխարհական զբօսանաց»։ «Հայեա՛ յեր-

կրպպութիւնս մեր, եւ ուսո՛ մեզ առնել զարգարութիւն ճամբարութեան»։ Ի՞նչ ան-փոխարինելի հարստութեամբ օտուած է մեր հոգեւոր կեանքը, մեր Սուրբ Եկեղե-ցին այն չքնաղ աղօթքներով, որոնք կը զարգարեն մեր ամենօրեայ պաշտամունքը. ի՞նչ ազնուական գեղեցկութիւն կայ «Սուրբ եւ Տէր Աստուած մեր, հօգը եւ փառաւո-հեալ, որ նստիս ի կառս Երուսաղեմական»։ «Ջառաւօտս աղօթս եւ զբանաւոր պու-սօսն քնկալ ի քո անապական եւ յերկնային խորանալ...», «Հայր գթած», «Յոյս կե-նաց», «Շնորհաբու բարեաց» «Ի մերձե-նալ երկկոյիս համբառնամ գծեաւ մեր...» աղօթքներուն մէջ. ի՞նչ խորագրած քաղ-ցրութեան վրայ կը ծաւալի առաւօտեան հրեշտակային երգը՝ «Փառք ի բարձունս», ի՞նչ վսեմ թռիչքի մը կը լըծէ մեր հոգին՝ երեկոյեան «Լոյս զլուարէ», անդեղային արհաւիրքներու վրայ լոյսի ի՞նչ ճաճանա-ւ գեղ սահանքներ կ'իջեցնէ նարեկացին, երբ, այս մութին, ամենուս սիրտերուն մէջէն, իբրեւ իրերահաղորդ երգէտներու կշռոյթի մը խորքէն, կ'երգէ իր իսկ հոգիովը, «Բա՛ւժ յինն, ողորմեմ, զանցերելի ծանրութիւնս. անշուքեմա՛, ճմարաւոր, գմահացու կրթու-րիւնս. աւարեմա՛, միտ յաղթող, զխաղաղին հանութիւնս, բացաւեմա՛, վերնային, զմու-լելոյն մառախլով. կնքեմա՛, կեցուցիչ, զկու-րուպին ընթացմունս»։ Իսկ Շնորհաւուրդ 24 տունները, որոնցմով, իբրեւ օրուն երկնցս երկոտանեակ ժամերուն խորհուրդով մեր հոգիին յառաջխաղացքը կ'ուղենք կատարիլ աստուածաշաշտութեան ճամբուն վրայ, ո՛հ, այս ամէնը ի՞նչ կազդույր կը պարզեկեն մեր սիրտերուն և ի՞նչ խաղաղութիւն միտքին, եթէ զգացուին և արտասանուին, եթէ մտա-ծուին և արտաբերուին արդարեւ հոգեւով և ճշմարտութեամբ:

Աղօթքը կը արբէ անձը, որովհետեւ յա-րաբերութեան մէջ կը գնէ զմեզ սրբութեան աղբիւրին հետ. իր սրտին խորքէն Աստու-ծոյ հետ խօսիլ գիտցողն է միայն թէ կեանքի ի՞նչ մաքուր և յորդ ոյժ կը փոխանցուի իրեն, երբ կարենայ իր ամբողջ խիղճը դնել Շնորհաւուրդ ոս բարեւուն մէջ. «Ամենա-խնամ Տէր, թո՛ղ քու սուրբ երկրագո-տնական ըլլայ աչքերուս որ այլ եւս ցանկա-կան զգացումով չհային որ եւ զգեցեղու-թեան, ականջներուս՝ որ չախորժին չար

խօսքեր լսել. ձեռքերուս՝ որ անխառն-
թիւն չգործեն, ոտքերուս՝ որ անօրէնու-
թեան ճամբաներ չերթան, չէ՞ որ քու ձեռ-
քիդ մէջն են հողեւոր և մարմնաւոր կեան-
քին շարժիլ թելերը, այնպէս մը ուղղէ՝
գնտնէք որ ամէն կերպով քու պատուէր-
ներուդ համեմատ շարժին անոնք»:

Ի՞նչանքա՞նք աղօթիլ, գոհացում տալու
համար հողիին ամենէն աշխուզոյն և բար-
ձրագոյն պահանջին: Աղօթենք, երբ աշ-
քերնիս կը բանանք օրուան լոյսին, իրեւ
Աստուծմէ մարդուն ընծայուած ամենէն
քաղցր պարգեւին. աղօթենք՝ երբ կը ձեռ-
նարկենք գործի մը, իրեւ Աստուծմէ մեզի
ցուցուած աշխատութեան մը, պատուով չա-
նելու համար ապրուստը. աղօթենք՝ երբ կը
ճաշակենք կամ կը վայելենք մեր հացն ու
հանգիստը, իրեւ Աստուծմէ մեզի շնորհ-
ուած արդար բարիքներ. աղօթենք՝ երբ
գիշերը կը կտիէ մեր արտեանունքներուն
վրայ, մահանանգոյն խաղաղութեան մէջ
մեզի բերելու համար նոր կազդոյր և նո-
րագուած ոյժի առաւելութիւններ. և ցան-
կանք. որ կեանքի տէրը և կենդանութեան
բաշխողը մեզի շնորհէ իր լոյսին հետ պայ-
ծառութիւն մտքի, հացին և հանգիստին հետ
առողջութիւն հողայի և մարմնոյ, աշխա-
տութեան հետ՝ գիտակցութիւն պարկեշտ
գործունէութեան և պատուոյ, ու գիշեր-
ուան հանգիստին հետ՝ անխղճահար անգոր-
բանքը հոգեկան երջանկութեան: Աղօթեցէք
ամէնքդ ալ մանկական բարեմտութեամբ,
ինչպէս ան աշա փոքրիկները, որոնք մէկ
ձեռքերնին Ժամադիրք մը, միւս ձեռքեր-
նին լուցուած մօմ մը՝ երբ կ'երգեն կամ
կ'աղօթեն մեզի հետ, ու երբ կը Նային խաչ-
եալ Փրկչին պատկերին, փոքրիկ բանաւոր
խորաններ են կարծես, սուրբ և անուշակ:
Պահեցէք այդ խորանները անեղծ և ամբիժ՝
ձեր ընտանեկան յարկերուն մէջ. և որպէս
զի կարենաք զանոնք այդպէս պահել ար-
դարեւ, աղօթեցէք իրենց հետ և վարժեցու-
ցէք զիրենք աղօթել մշտն ձեզ հետ, ձեր
տան սեղանին առջև, իրենց անկողնին կըշ-
տին, առաւօտուն և երեկոյն, իրենց զար-
թումի և քունի պահերուն: Աղօթքը, ան-
հատապէս՝ ընտանիքով և հաւաքաբար կա-
տարուած աղօթքը քրիստոնէին առ Աս-
տուած պարտականութեանց ամենէն ան-
հրաժեշտներէն մին է:

Ներարկելիլ Աստուծոյ. Երբորդ և գե-
րագոյն պարտականութիւնը Քրիստոնէին՝
նկատմամբ Աստուծոյ, անոր ենթարկուիլ
գիտնալն է: Ի դուր է յիշել զԱստուած և,
ի դուր է աղօթիլ Աստուծոյ, եթէ չենք
կրնար, եթէ չենք ուզեր ենթարկուիլ իրեն՝
իրեւ գերագոյն իշխանութեան, որ անհա-
կառակելի իրաւունք ունի մեր անձին ու
բովանդակ կեանքին վրայ: «Ո՛չ թէ անոնք
որ ինծի ճէր ճէր» կ'ըսեն, այլ անոնք որ
իմ կամքս կը կատարեն, իմ ճշմարիտ հե-
տեղներս են»:

Ո՛չ խօսք, այլ գործ. ոչ վարդապե-
տութիւն, այլ բարոյական. ո՛չ զոհ, այլ
ողորմութիւն: Քրիստոնէութիւնը միայն
հաւատք է, միայն հաւատք և յոյս է,
այլ հաւատք, յոյս և սէր միանգամայն, ու
ամենէն աւելի սէր, որ մաքուր միտքով և
աշխիւ սիրտով կատարուած գործն է, որ
խնկապէս աստուածօրէն ապրուած կրնն
է: Աւատուած ոչ սիրեա, ընկալող սիրեա, ամ-
բողջ օրէնքն ու կրօնքը այս երկու պատ-
ուիրաններուն մէջ կ'ամփոփուին: Այդ է
Աւետարանի օրէնքը, ա՛յդ է Աստուծոյ
կամքը, օրոնց երբ կը համակերպինք, հը-
նազանդած, ենթարկուած կ'ըլլանք Աս-
տուծոյ. Սէր Աստուծոյ, բարտայայտուած
և իրագործուած՝ ընկերին սիրովը:

Քրիստոնեան՝ քրիստոնեայ պէտք է
ըլլայ և երեւի, քրիստոնեայ երևի և ըլլայ
իր հողիին բոլոր կողմերուն, իր կեանքին
բոլոր ուղղութիւններուն վրայ. իր զգա-
ցունակերուն և մտածումներուն, իր ձգտում-
ներուն և ճաշակներուն, իր սկզբունքնե-
րուն և համոզումներուն, իր դաստիարակու-
թեան և կենցաղին, իր հետապնդած նպա-
տակներուն և գործադրած միջոցներուն, իր
յարաբերութիւններուն, այսինքն իր բարե-
կամքութիւններուն և նոյն իսկ թշնամութիւն-
ներուն մէջ. այս վերջին բաւոյ անշուշտ հաս-
կնալով Աւետարանի մատնանշած իմաստով:

Ասո՛ր համար է որ ճշմարիտ քրիստոն-
եաները, ի՛նչ ազգի և երկրի ալ պատուա-
նին, բարձրօրէն զգալի նմանութիւն մ'ուն-
նին իրարու հետ, աւելի թերեւս քան միւս-
նոյն ցեղին կամ հայրենիքին բաց ո՛չ նոյն
կրօնի մը պատկանողները, նմանութիւն
հոգւոյ և խեղալի, որ անհունապէս աւելի
հզօր է անշուշտ քան մարմնական և այլ
ֆիզիզական նմանութիւնները. զի սնոգի

առաւել է քան զմարմինն: Արդ, քրիստոնէական այդ հոգեկեցութեան զազանիքը՝ քրիստոնեաներուն Աստուծոյ հանդէպ ննթարկումի իրենց զազափարին բոլորովին մասնաւոր թնութեան մէջն է: Անշուշտ ամէն կրօնք կը պատուիրէ Աստուծոյ հաւանդել. ու ինչպէս քրիստոնէութեան, այսպէս բոլոր կրօնքներուն մէջ հաւատացեալներուն մեծագոյն պարտականութիւնն է այդ հնազանդութիւնը: Բայց անկարելի է չնկատել տարբերութիւնը որ կայ այդ հնազանդութիւնը բմբնելու քրիստոնէական և ոչ քրիստոնէական կերպերուն մէջ: Միւսներունը շատ անգամ կ'որ համակերպութիւն մը, ստրկային բան մըն է, մինչ մերինը՝ որքան հաւատքի՝ նոյնքան համոզում մը լոյսէն ծնած գիտակցական ենթարկում մը: Իսկ մը որ ինքնին ծնունդն է այն բմբնելուն մը որ անոնք ու մինչ ունինք Աստուծոյ՝ մարդկութեան հանդէպ ունեցած գիրքին նկատմամբ: Աստուած անոնց համար Տէր մըն է, գերազանց ինքնակալ մը, որ անողոք վեհապետի մը սաստկութեամբ կ'ըլլէ իրենց խղճարաններէ վրայ, իսկ մեզի համար պերսպոն համար մը, որ սիրովը քաղցրութեամբ կը նախախնամէ մարդկութիւնը: Ենովայի և ուրիշ աստուածներու օրէնքը՝ հրաման է միշտ և պատգամ, Թեոստիքը՝ շնորհ և սէր: Պատարագիչ քահանան, Ս. Ռորհուրդի նուիրազորութեան ամենէն նուիրական վարկեանին, լուսնայն աղօթքած ատեն կ'ըսէ. «Աստուած ճշմարտութեան և Հայր ողորմութեան, գոհանամք զքէն: Որ ի վեր քան զերանելի նահապետացն՝ զմեր պարտաւորելոցս առաւել մեծարեցեր վերստին, վասն զի նոցա Աստուած կոչեցար, իսկ մեզ՝ Հայր հաճեցար անուանել զթաղով: Եւ այժմ Տէր՝ աղանք զքեզ, զայսպիսի առ ի քէն զնորոգ եւ զպատուական անուանադրութեանն շնորհ, որ ըստ օրէ պայծառացուցեալ ծաղկեցո՛ր մէջ եկեղեցւոյ քոյ արդոյ:»

Կանգ առնենք այս գաղափարին առջև, որ մեզի կը ճշգէ Աստուծոյ հանդէպ մեր երրորդ պարտականութեան էութիւնն ու եղանակը: Ըսինք թէ պարտինք յիշել զԱստուած, պարտինք աղօթել իրեն, և պարտինք ենթարկուիլ իրեն: Պիտի ենթարկուինք իր սիրոյն՝ սիրով. սէր է իր օրէնքը, սէր պիտի լինի նաև մեր հնազանդութիւնը. պիտի

չհնազանդինք իրրեւ շղթաներու զարնուած գերիններ, այլ աղատութեամբ մեր մտքին և խղճմտանքին: Հաւատքով լուսաւորուած մեր միտքը, և յոյսով քաղցրացած խիղճը ամենէն մաքուր և ամբիժ գիտակցութիւնը պիտի գնին մեր կամքին մէջ, ու մենք Աստուծոյ պիտի երթանք մեր սիրոյն լոյսովը պայծառացած ճամբու մը վրայն: Այդ ճամբան կրնայ շատ անգամ լինել ճարտար, վտանգաւոր և փշալից, բայց սիրելի է ան՝ քանի որ կը տեսնուի իր բոլոր կողմերուն վրայ: Գրիստոնեան քրիստոնեայ պիտի ըլլայ, կ'ըսէի, իր կեանքի բոլոր կողմերուն վրայ: Կարելի է հերակալել միտքովը հեթանոս և սիրտովը միայն քրիստոնեայ հաւատացեալ մը, կամ հակադարձաբար՝ իր զգացումներով միայն և ոչ նաև համոզումներով ալ՝ քրիստոնեայ: Հոգիին զանազան կարողութիւնները կամ երեսները, իրեն միմեանց մասեր, իրարմով կազմուած՝ իրարմով բռնուած, իրրեւ ամէնքն ալ նոյն ոգիով սնած և նոյն աւելնով գոյացած, պէտք է նոյն զարկով արտփեն, ինչպէս սիրտին չորս խորշերը, որոնք արեւին նոյն շարժումով կենդանացած, նոյն բարսխինով կը զարնեն: Պէտք է սրենք, դասենք, խորհնք, յուզուինք, զարպանանք, շահինք, գործենք, ապրինք, ընտանիկան, անհատական, հասարակական, ազգային կեանքի և այլ ամէն գործառնութեանց մէջ մեր պարտականութիւնները կատարենք և մեր իրաւունքներուն տիրանանք, իրրեւ հնազանդելով միշտ Աստուծոյ կամքին, անոր ենթարկելով ինքզինքնիր անբաժնելի յոյսաւորութեամբ, մտազկուր սիրով և աննեղ վստահութեամբ: Այս է քրիստոնէական ենթարկումը Աստուծոյ կամքին, որ անշուշտ բարոյապէս աւելի բարձրարժէք կը ներկայացնէ իրրեւ մեր սիրոյն ընկուզումը Աստուծոյ սիրոյն մէջ, մեր կամքին խառնումը անոր կամքին և մեր համոզումին վերածումը անոր հաւատքին:

Յիշենք միշտ զԱստուած, մեր մտքին հանապազօրեայ խոկումը թող լինի իր առնունը: Այլօթենք միշտ իրեն. մեր հոգիին խորանին օրհնութեան խունկը թող լինի յաւէտ իր խորհուրդը. ու իր սուրբ կամքը՝ օրէնքը մեր կեանքին, որպէսզի կարող լինինք ճշմարիտ սիրով և անհեղձ նուիրումով փառաւորել զԱմենասուրբ գերբարբալութիւն, զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին:

ԱՂԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ ՄԷՋ

1. Այլը սնունդ. — Երբայցեք իբրեւ հողագործ ժողովուրդ՝ բուսակեր էին, հետեւապէս մեծ սպառողներ աղի, զոր տաք հզանակին կը ժողվէին Մեւեալ Մովի եզերքէն, երբ լիճին մակերեսը ցածնար ու աղի խառով մը ծածկուէր հզիրքը:

Յոր չէր բորոններ թէ կարելի ըլլայ սընանիլ անիլ կերակուրներով (Յոր Զ. 6): Եզրասի երկրորդ Դիրքէն կը սորվինք՝ թէ պալատի աղը ուտել՝ կը նշանակէր թաւաւորին ծախքով ապրիլ (Բ. Եզր. 2. 9): Յայտնի է որ հռոմայեցի գլխնորները աղի ամոր մասնաւոր վարձք մը կ'ընդունէին ու այդ զրամը կը կոչուէր աղի գին (salaire): Այս բառը Օգոստոս կետարէն յետոյ գործածուեցաւ քոչակ նշանակութեամբ:

2. Այլը զոհագործութեանց տեսն. — Մեր Տէրը կ'ըսէ Աւետարանին մէջ. «Ամենայն զոհ աղիւ յապեցել» (Մարկ. Թ. 48): Այսպէս՝ Պարսից թաւաւորները Դարեհ ու Արտաշէս՝ գերութենէ զարձին Տաճարին համար պէտք եղած աղը սուրին Եզրասին (Ա. Եզր. 2. 9, է. 22): Զոհագործութեան Սեւդանին քովիցը կ'աղէին գնեւած կնիզանիները, նաեւ աղիւրը, խուկը ու ընծայաբերուած նաշիները: Երկրորդ Տաճարին հիւսիսակողմը աղի սենեակս մը շինուեցաւ այս նպատակով: Աւելցնենք թէ Զոհագործութեան Սեղանին ասորձանիւրուն վրայ աղ կը ցանէին, որպէսզի երթեւեկողներու ոտքերը չսանէին:

Սուրբ Դիրքը առիտ աղիս կ'անուանէ այն յաւիտեական ու անքակտելի դաշինքը, զոր Աստուած հաստատեց Ահարոնի ու անոր որդիներուն հետ:

3. Այլը՝ Դաթիմ. — Զոհերու համար յատկացուած աղը կը կոչուէր Գաղ ուխտի: Աղի ուխտով մը, այսինքն անքակտելի դաշինքով մըն էր որ Աստուած Դաւիթին ու անոր սերունդին ընծայեց Իորայէի թաւաւորութիւնը (Բ. Մնաց. ԺԳ. 5): Այսմեան Արարներուն քով, կը գրէ Հայր Լազարոս, «անոնք որ միասին նոյն կերակուրը կ'ուտեն՝ միեւնոյն դատակարգէն կը համար-

ուին: Միասին կերուած կերակուրը նշան է ազգականութեան ու սկիզբ կու տայ անոր՝ թէև նուազագոյն աստիճանով: Անոնք որ միեւնոյն սեղանէն կ'ուտեն՝ աղի ուխտով կը միանան իրարու հետ» (1): Հին ուղեգիրք մը կ'ըսէ. «Արարները մեծ արժէք կ'ընծային աղին ու հացին, այնպէս որ երբ ուղին աղերսով մը գիմել մէկուն, որուն հետ միասին հաց կերած են, կ'ըսեն. «Մեր միասին կերած աղին ու հացին համար կատարէ՛ խնդրանքս: Միեւնոյն բանածնը կը գործածեն դարձեալ՝ երբոր երգում ընեն բան մը հաստատելու կամ ուրանալու համար» (2): Ուրիշ հեղինակ մը կը գրէ. «Երկու Արարներ երբ ուղեն պարտաւորութիւն մը ըստանձնել կամ համաձայնութիւն մը կնքել կամ իրենց բարեկամութիւնը ամրացնել՝ հացի երկու պատառներ աղի մէջ կը թաթխեն ու միասին կ'ուտեն: Այսպէս կնքուած դաշինք մը անքակտելի է այլեւս՝ ինքն անոնցմէ մէկը փորձէ քակել դաշինքը՝ միւսը կ'ըսէ անոր. Ատրկա անկարելի է. աղ ու հաց կերած ենք միասին: Այսպէս անոնց լեզուին մէջ միասին աղ ու հաց ուտել՝ դաշինք կնքել կամ բարեկամութիւն ուխտել կը նշանակէ» (3):

Շատ հաւանական է որ աստուածաշնչական բացատրութիւնը առիտ աղիս միեւնոյն խմստը ունի, վասնզի նախնի Երրայեցիք այս կէտին վրայ պէտք է ունեցած ըլլային նոյն ըմբռնումը՝ ինչ որ այսօր ունին անապատի Արարները:

4. Այլը քի՝ օգտակար, քի՝ վնասակար. — Նախնի Երբայցեք շատ կը սիրէին աղած ձուկը: Ատոնցմէ էին Աւետարանի յիշած ձուկերը՝ հացից բազմացնելու հրաշքին տան (Մատթ. ԺԲ. 17, ԺԲ. 31): Եղիտէ մարգարէ աղով լեցուն նոր կուտ մը ձգեց Երիքովի աղբիւրին մէջ ու հրաշքով առողջացուց անոր ջուրը:

Եթէ ծովի աղը մեծ քանակութեամբ տարածուի հողին վրայ՝ ամուլ ու անբեր կ'ընէ դայն: Այսպէս՝ իր ընակիչներուն չարութեան պատճառաւ այնքան արգաւանդ

(1) LAGRANGE, Etudes sur les religions sémitiques, Paris, 1905. երես 252:

(2) DE LA ROQUE, Voyage dans la Palestine, Amsterdam, 1718. երես 137:

(3) JULLIEN, L'Egypte, Lille, 1891. երես 273:

Սոգոմբի երկիրը ազի դաշտագետիկի մը վե-
րածեց Աստուած (Սաղմ. Ճէ. 34, Սիրաք
ԼԹ. 32)։ Եթէ Իսրայելացիները անհաւա-
տարիմ ըլլան՝ Աստուած անոնց բնակու-
թիւնը երկիր մը պիտի ընէ ազի ու տա-
ռապանքի, ինչպէս ըրաւ Սաղմն ու Գո-
մորը, Ագաման ու Սերիլիմը (Ք. Օրէնք ԻԹ.
23)։ Արիմէլէք տիրելով Սիւքիմի՝ «կոր-
ծանեց քաղաքն ու աղ ցանեց հինա՝, ցոյց
տալու համար՝ թէ քաղաքին տեղը ամուլ
ու անդնակ պիտի ըլլայ այնուհետեւ։

5. Այլը խորհրդանշան. — Տեսանք որ
աղը կը գործածուէր զոնեւր ժամանակ՝
իրբն նշանակ մաքրութեան ու անապահան
կիւանքի, Պոյն աստի կը գործածուէր իրբն
նշանակ տեւականութեան ու հաւատարմու-
թեան ուխտի կամ դաշխիթի։ Յիսուս ըսաւ
իր աշակերտներուն. «Դուք էք աղ երկրի.
ապա թէ աղն անհամբ, ի՞նչ յաղիցի. ոչ ի-
միք ուղիցից աշխուհեաւ, քայց եթէ ընկե-
նուլ արտաքս ե կոխան լինել ի մարդկանէն
(Մատթ. Ե. 13, Ղուկ. ԺԲ. 34)։ Այստեղ
աղը կը նշանակէ քրիստոնէական իմաստու-
թիւնը յանձնի առաքեալներուն ու աշա-
կերտներուն։ Եթէ այդ իմաստութիւնը յի-
ւադրութիւն դադարէ (այս է բայի իմաստը որ
թարգմանած է անհամբ)։ Ինչպէս պիտի
կարենան տալ անոնց՝ որ կորսնցուցած են
զայն։

Հայացոց՝ Մ. Ե. Ն.

կրկնութեամբ. Գաղ գեղուդ եղուդեմնու
ունեն ու եագուդ ակեբ (Մննդ. ԽԹ. 19)։

Սաղմուր (ԼԹ. 5) կ'ըսէ Նհովայի մա-
սին. «Տեսցեն (Եփրու) բազումք ե երկիցեն
(Եփրաու)»։

Նաայայի մարգարէութեան մէջ (Ե. 7)
կ'ըսէ Աստուած. «Ամացի գիւ արասցէ իրա-
ւունս (միշպաս), ե արբա անիրաւութիւն
(միշպան)։ Ե ոչ արգարթիւն (սեղական)՝
այլ աղաղակ (սեղական)։

Կ'ըսէ Տէրը Երեմիային. «Ձիւնչ տեսա-
նես Երեմիա. ե ասեմ՝ զաւագան ընդուդի
(օակեդ) տեսանեմ ես։ Եւ ասէ ցիւ Տէր.
բարուք տեսանես, զի գարթուցեալ եմ (օ-
կեդ) ի բանս իմ առնել զնոսա (Երեմ. Ա.
11-12)։

«Գաղգաղա գերելով գերեսցի» կ'ըսէ
Ամոգ. Գիկալ գա լոմ իգլին (Ամոգ Ե. 5)։
Միքայի մէջ տեղ մը քաղաքներու
տասը անուններու վրայ տասը բառախաղեր
կ'ընէ մարգարէն։

Սոփոնիա յայտնելու համար թէ Գաղա
պիտի կործանի կը գրէ. Ազգա ազգուպան
(Սոփ. Բ. 4)։

Դանիէլի այն էջը ուր մարգարէն կը յան-
դիմանէ Շուշանը զրպարտող ծերերը՝ լե-
ցուն է բառախաղերով (Դան. ԺԲ. 54-59)։

Կը կարգանք Սաղմոսին մէջ (ՃԻԼ. 6-
7). «Հարգէք զողջունէ Նորուաղէմի (Տաա-
լու օելով նորուաղիմ)։ Երգիցի խաղաղու-
թիւն (օելով) ի զօրութեան քուս ե շինու-
թիւն (օալուան) յաշտարակս ամուրս քո»։
Նաայի մէջ (Ե. 9)՝ «Եթէ ոչ հաւա-
տայցէք ե ոչ ի միտ առնուցուք. իմ so
սաամիմ ու, կի լօ սամեմու»։

Նոր կտակարանի մէջ համեմատարար
նուազ են բառախաղերը։ Առաջ բերենք
հրկուքը Յիսուսի խօսքերէն. «Եկա՛յ գլին
իմ ե արարեց զձեզ որսորդս մարգկան
(Մատթ. Դ. 19)։ «Դու ես վիւմ ե ի վերայ
այգր վիւմ շինեցից զեկեղեցի իմ» (Մատթ.
ԺՁ. 18)։

Այս տեսակ բառախաղերը Սուրբ Գիւր-
քին մէջ միտքի շնչին խաղեր պէտք չէ
համարել։ Անոնք պատշաճօրէն գործած-
ուած նմանութիւններ ու հակադրութիւն-
ներ են, ու այդ կերպով վայելութիւն մը
կու տան լեզուին ու կը տպւանորին յիշու-
ղութեան մէջ։

Հայացոց՝ Մ. Ե. Ն.

ԲԱՌԱՍՏԱՆԵՐԸ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՅ ՄԷՋ

— 0 —

Արեւելեան լեզուներու մէջ յաճախ-
աէպ է նմանաձայն բառերու կիրառութիւ-
նը։ Այս եղանակով յայտ տպուորիչ կ'ըլլան
ասացուածները ե գիւրաւ միտք կը պա-
հուին։ Սուրբ Գրոց մէջ ալ բազմաթիւ են
այս կարգի նմանաձայնութիւններ։

Փորձենք քանի մը օրինակներով ցոյց
տալ թէ ինչպէս Աստուածաշունչի հեղինակ-
ները գործ գրած են զբաղան այս հնարքը։
Կը կարգաճը Յակոբի՝ իր Գաղ որդիին
տուած օրհնութեան մէջ. «Գաղ հինի ելցէ
ե ինքն ելցէ հինիս զհետ նոցա»։ Երբայե-
ցերէնի մէջ այս միտքը բացատրուած է
նման տառերու ու գրեթէ նման վանկերու

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ

ՎԱԻԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԳԻՒՏՈՎ ՄԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ

Պրոֆէսոր Roberts, Օքսֆորդի St. John's College-էն, մասնագէտներն ու գիտական աշխարհը շահագրգռող մենագրութիւն մը հրատարակեց վերջերս մեծ խնամով ու ան-նախընթաց շքեղութեամբ Լոյս ընծայուած վաւերագիրը պապիւրոս մըն է, զոր British Museum-ի նախկին վերակազմողն և պապիւրոսագիրտութեան ու նոր կտակարանի քըն-նագատութեան յայտնի մասնագէտ Sir Frederick Kenyon նոր կտակարանի մինչև այս-րոք ծանօթ մահնակին պատասխաններէն մին կը համարի:

Ասկէ առաջ ծանօթ էին Սինէական ու վատիկանեան հռչակաւոր ձեռագիրները գրուած Չորրորդ դարու առաջին կէսին: Նոյնինքն Sir Frederick Kenyon 1933-ին հրա-տարակած էր արդէն մաս մը Chester Beatty-ի սեպական պապիւրոսներու հաւաքածոյէն, որոնք Նորրորդ դարու առաջին կէսին կը պատկանին:

Վերին Եգիպտոսի Օքսիրինքուս (Բէհ-նէզա) հին քաղաքի տեղէն գտնուած է խնդրոյ առարկայ այդ պապիւրոսը, զոր 1920-ին գտած է Պրոֆէսոր P. Grenfell: Այդ պատասխանը ունի մէկ քառակուսի տասնոր-դամեկրէն քիչ մը աւելի մեծութիւն: Առաջին էջին վրայ կան Յովհաննու Աւե-տարանի ԺԸ. գլխուն 31-33 համարներէն ու միւս էջին վրայ՝ Նոյն գլխուն 37-38 համարներէն մասեր (Յիսուս Պիղատոսի առջև), ընդամենը 88 հոգուած տողեր, որոնցմէ շատերը կը պարունակեն հայկ. ըն-թեանի քանի մը տառեր: Մասնագէտներու կարծիքով այդ պապիւրոսը, զոր երկար ու համբերատար ճիզգրով կարելի եղած է լուծել, առանց ունէ կասկածի, կը հասնի մինչև Ներսիսի դարու առաջին կէսը:

Նոր ուղարկութեան առնուի՝ թէ այս հնագոյն պատասխանը գտնուած է Եգիպտոսի համեմատաբար մեկուսացեալ մէկ մասին մէջ, որ նկատելի հեռաւորութիւն մը ունի Յովհաննու Աւետարանի գրի առնուած վա-րէն, այն ատեն վճռականապէս կը հաստա-տուի անանկութիւնը այն առարկութեան,

որ այնքան միտքեր պղտորած է ու կը պըղ-տորէ տակաւին: Անոնք կ'առարկեն թէ Աւետարաններու հնագոյն ձեռագիրներու գրչութեան ժամանակի ու աւետարանական եղելութեանց միջև գոյութիւն ունեցող մեծ տնջրպետը կասկածի տակ կը ձգէ անոնց վա-ւերականութիւնը: Պրոֆ. Roberts-ի գիւտը հիմէն կը խախտէ այդ առարկութիւնը: Միւս կողմէ անկա կ'ապացուցանէ թէ Յով-հաննու Աւետարանը գոյութիւն ունէր ու չըջարկուածութեան մէջ էր Քրիստոսի 150 թուականէն առաջ, հետեւապէս ժամանա-կակից է այն սերունդին, որուն օրով գը-րուած է ապահովաբար: Այս գիւտը շեշ-տակի հարուած մըն է ԺԹ. դարու բռնա-պաշտներուն, որոնք կը ճգնէին արդարացը-նել չորրորդ Աւետարանի նկատմամբ իրենց կանխակալ կարծիքը՝ կասկածի տակ ձգելով անոր խմբագրութեան թուականը, որ, կ'ը-սէին, համեմատաբար յետագոյն ժամա-նակի մը կը վերաբերի:

Թրգմ. Մ. Ն. Ն.

].

ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ԵՄ ԾԱՌԱՅ

Ինչպէս ոսքը չէ որ կօշիկին համեմատ կը շինուի, այլ կօշիկը ոսքին համեմատ, նոյնպէս ոչ թէ մեր ընդգրկած կեանքի զա-նազան տեսակները այլ մեր հոգիներուն պէսպէս տալանդաւորութիւններն են որ աւելի կամ նուազ երջանիկ կը դարձնեն կեանքը:

*

Պէտք է որ երիտասարդը մեծապէս հոգ տանի չամփոփուիլ փոքրիկ շրջանակի մը մէջ համակրութիւններու, որոնցմէ դուրս անհերքեալ անելութիւններ եւ ապուս նախա-պատշաճութիւններ միայն պիտի գտնուէ . . . խե-լացի եւ բարի մարդը իր բոլոր միջոցներով պէտք է ջանայ ինքզինքնէ դուրս ելնել եւ խելամուտ քլլալ արժանիքներուն այն բոլոր անձերուն եւ կուսակցութիւններուն, որոնց ամենեւնի աւելի հսկանալի է իր նկարագիրը:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ե Ր Բ Ո Ր Ա Ն Ց Ն Ի Ս

Երբոր անցնիս պարսեզներէն այն քաղաքին
Ուր ծընայ օր մը լուսեղէն չարչարանքէ,
Լըսէ՛, ինչպէ՛ս աղբիւրին ջուրը հոն կ'երգէ.
Կուժըդ լեցո՛ւր անոր ծիծաղն, անոր ոսկինն:

Եթէ միայն անցորդ մըն ես կամ ռդետոր
Ռումն միսքն է դըրամին շահն, ի՛նչ փոյթ քեզի
Որ ասեմոք հոն բնակեցաւ տղայ մ'երագի
Եւ իր սրէն հիւսեց բառեր դաւանակաւոր:

Աւելորդ է քեզի գիտնալ ցանող ճամբան
Դէպի սրնակն ուր է օրոցքն անոր շարժեր
Ձիւնի գիւշեր, լոյսի գիւշեր, խունկի գիւշեր...

Բայց եթէ հին երգ մը գիտես կախարդական;
Սուլէ՛ բառերն անոր ու տղան պիտի տեսնես
Ամէն բանի մէջ արթնցող հոգիի պէս...:

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿՍՍԹ

Ս Ե Ւ Հ Ա Ց Ի Ն Հ Ա Մ Ը

Մանկութեան հին օրերէս ինծի կուգայ սեւ հացին
Համը՝ լոյսի, մոխիրի եւ արցունքի խառնուրդով.
Ձեռքեր՝ վաղուց կարկամած մահուան ցուրտով՝ շաղուեցին
Անոր խըմորն արիւնիս իբրեւ խորհուրդ հոգեթով:

Անոր տեսն է աչքերուս կարօտին մէջ անվրդով.
Մեղմ նրագին տակ, սեղանին վրայ, ջուրի կուծին հետ.
Աւակեթի ծրարիս մէջ քանի մը հաս ընկոյզով,
Ու սրժիս դէմ քանձաւած հաղորդութիւն կենսաւէս:

Յիշատակէ յիշատակ ցորենն անոր կը ծաղկի,
Հողին, ջուրին ու ծառին կապուած է համն իր վրճիս
Որ քաղցր է ու լեղի միանգամայն, ճամարիս
Աւելի քան սիրական երջանկութիւն մը կեանքի:

Անոր կապուած են դէմքեր տղու, կնոջ մը զառամ
Որ ճէճաթներ սովորեցուց ու սովորեցուց անոցմով
Միեւ Վայրի գազաններ եւ աղջիկներ ոսկեծած,
Այրեցաւ սիրքս անոց կախարդանքին արեւով...

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿՍՍԹ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՅԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՍԸ

ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ՄԵԿ ԳՈՐԾԸ

(1137)

L'Abbé Martin քանի մը տարի առաջ, «Les premiers princes croisés et les Syriens Jacobites de Jérusalem», խորագրով յօդուած մը հրատարակած էր Journal Asiatiqueի մէջ՝ նոյնը առանձին պրակով մը ի լոյս ընծայած է։ Այս պրակին շահեկան մասերը քաղելով ուշագրութեան կը յանձնենք Սիոնի յարգելի ընթերցողներուն։

Abbé Martinի Փարիզի մէջ պատահաբար ասորիքէն երկու ձեռագիրներ ներկայացուած էր Լիոնի մատենադարանին կողմէն, քննութեան համար. այս երկու ձեռագիրներէն երկրորդը Յակոբ Նեփտացիին ճառերն էր որ հրատարակուած է Journal Asiatiqueին մէջ, Առաջինը ժամագրութեան է Յակոբիկ ասորական եկեղեցւոյ տօնիրութաւր պարունակող։ Այս ժամագրութի օրինակը բաւական լաւ պահպանուած է, բայց մասնաշատութիւն մը չունի։ Սոյն ձեռագիրը ԺԲ. կամ ԺԳ. դարու գրչագրութիւն մըն է։ Գրիչն է Մարաշցի Միքայէլ անուն վանական մը։ Abbé Martin հետաքրքրութեամբ կը քննէ այս ձեռագիրը խորհելով թէ ԺԲ. կամ ԺԳ. դարու ձեռագիր մը անպատճառ իր վերջը կ'ունենայ յիշատականք մը, իր յայտ պարագլի չ'ընէր. ձեռագրին վերջը կը գտնէ երեք թիւրթ պարունակութեամբ յիշատակարան մը. ուր կը կը գտնէ բացի որոշ տեղեկութիւններէ, հետեւեալ ծանօթութիւնը. «Հինգշաբթի 10 փետրուար 1441 Յունաց (1138 Քրիզական) թուական։ Ռիշատակարանին արդէ ընթերցումէն կը հասկնայ թէ ան կը պարունակէ ինչպիսիք պատմութեան խիստ նոր եւ հետաքրքրական էջ մը զոր կը յանձնէ իրր թանկարժէք գրութիւն Journal Asiatiqueին ի հրատարակութիւն։

Այս յիշատակարանին նախ քան հըրա-

տարակութեան տրուիլը Abbé Martin կը յիշէ թէ Փարիզի մատենադարանին մէջ ալ Յակոբիկ ասորիներու ձեռագիրներ կը գտնուէին և կ'ուզէ պահել ալ քննութեան առնել խորհելով որ թիւերն յայտնուցիչ տեղեկութիւններ կ'ամբողջացնեն առաջին ձեռագրին յիշատակարանը. նոյն ձեռագրին հրուն մէջ, առանց դժուարութեան կը գտնէ 51 թ. ձեռագիրը որ ընդօրինակուած է Լիոնի ձեռագրին միւսնոյն տարին և միւսնոյն տեղը (25 Օգոստ. 1138), կը տեսնուի որ այս վերջին ձեռագրին ալ միւսնոյն շահեկանութիւնը ունի ինչ որ ունի Լիոնի ստանդին ձեռագիրը, և կը վերաբերի միւսնոյն իրողութիւններուն եւ միւսնոյն անձերուն։ Երկու նոթագրութիւններն ալ բաւ հիման համաձայն են. բայց մանրամասնութիւնները տարբեր. երկու ձեռագիրները իրար կը լրացնեն և փոխադարձաբար կը լուսաբանեն զիրար եւ հետեւաբար մեծ լոյս կը սփռեն տեղացի քրիստոնէից և ինչպիսիքութեան միջև գոյութիւն ունեցող յարաբերութեանց և ժամանակակից դէպքերուն վրայ։

Երկու ձեռագիրները կը թարգմանուին Abbé Martinի կողմէն և ընդգրկին հետ կը հրատարակուին վերոյիշեալ պրակին մէջ. և կը համառօտագրուին այն տեղեկութիւնները զոր անոնք կը պարունակեն ինչպէս կրաց առաջին թուականի պատմութեան մասին։ Ահա, թէ ինչ տեղեկութիւններ կուտան անոնք։

Ա.

Յակոբիկ Ասորիները երկու ժամանակէ ի վեր հաստատուած էին Երուսաղէմի մէջ, երբ երեցան ինչպիսիքները. վասն զի անոնք ալ, ինչպէս աշխարհի քրիստոնէայ ուրիշ ցեղերը, կ'ուզէին ապրիլ Ս. Գաղատքի մէջ, Քրիստոսի Գերեզմանին մօտ։ Հոն ունէին վանք մը որուն անունն էր Ս. Մարիամ Մագդալենայի և Սիմէոն փարիսեցի։ Անոնք գահ չէին ասով. քաղաքէն դուրս ստացած էին երկու ագարակ կամ գիւղ, զորս երկու գրչագիրներն ալ կ'անուանեն Աթիսե եւ Պէյք-Արիս։ Այս երկու գիւղերը քիչ մը հեռի էին Երուսաղէմէն, հաւանաբար դէպի հարաւ կամ դէպի Մեռեալ Մով, անապատէն հեռի, վասն զի հոն ենթակայ կ'ըլլային արաբական արշաւանքներուն։

Երբ ինչպիսիքները հաստատուեցան Ասիայ մէջ և ժողովան Պաղեստինի, Երուսաղէմի մէջ հաստատուած արեւելեան քրիստոնէից համար ժամանակները խիստ դառնացան, և այս պարագան շուտով կը հասկցուի, վասն զի կարգ մը ցեղեր մատնէինք կը կարծէին զանոնք. ուստի առաջնութեան անկի անգթութեամբ կը վարուէին անոնց հետ: Այն ծանօթագրութիւնները զոր կը հրատարակէր քաջայայտօրէն կը հաստատեն ինչ որ կ'ըսենք. վասն զի անոնք կը պատմեն թէ Երուսաղէմի զբաւումէն քիչ առաջ Յակոբիկ Ասորիները իրենց մետրապոլիտն առաջնորդութեամբ զաղթեցին և քաղաքացան Եփրատ: Երեք հիւանդոտ ծերեր, կ'ըսէ զրիւր Միքայէլ, միայնակ բնակուեցան վանքին կամ քաղաքին մօտ, երկու կալուածներուն մէջ, անտարակոյս անոնք չէին կենար փախչել:

Երբ Կոստանթնուս Բ. Գաղաքը զբաւեց իր զէնքի ընկերները սպառեցան, պարտուած տեղերուն մէջ, իշխանները, պարոնները, կոմսերը եայնք. իւրաքանչիւրը իրեն համար կը մտածէր, յիշով իր սուրին: Արդ, պատահեցաւ որ այս իշխաններէն մին հաստատուեցաւ Ասիայի եւ Պէյք-Արմիի շրջականները, և, տեղի որ պարագա զանկով՝ զանոնք իրեն զբաւեց:

Այս իրողութեանց վրայ, լուրը հասաւ Եփրատ, թէ ինչպիսիքները տիրացած են և կարգը հաստատուած է Պաղեստինի մէջ. Յակոբիկներուն մետրապոլիտը, որ հոն խոյս տուած էր, Երուսաղէմ կուգայ և կը պահանջէ իր նախկին կալուածները. բայց ի վերէն ինչ որ պահանջները, տեսնելով այս զիճակը, Ասորի պատրիարք Աթանաս (1090-1129), գործը ձեռք առաւ և զիւրից թագաւոր Պաղատին Ա. ի (1100-1118): Այս անձը թիւրքս պիտի չկրնար յաջողիլ քան իր ստորակարգեալը, եթէ զէպք մը չդիւրացնէր իր յարաբերութիւնները:

Վերջապէս, զգրթէ 1100-1104ի միջոցներուն, այն իշխանը որ գրաւած էր Ասիան ինչ եւ Պէյք-Արմիձը քանտարկուեցաւ եւ տարուեցաւ Եփրատ, ուր մնաց իր գերի, հակառակ բազմաթիւ դիմումներուն, մինչև 1137 թուականը, այլոքէն զրիւր իրենց երեք տարի: Արդ, իրմէ յետոյ, անոր կալուածները փոխանցուեցան իր սպակականե-

րուն կամ իր կնոջ, աւելի ստոյգը իր եղբորը զաւակներէն միոյն, ինչպէս բացառապատօրէն կ'ըսէ Փարիզի ձեռագրին ծանօթագրութիւնը:

Ո՞ր էր Կոստանթնուսի ընկեր այդ իշխանը, որուն վրայ է խնդիրը — Ասորի երկու զբարիները Երուսաղէմի այս յատուկ անունը լաւ կերպով զրիւր են առած. կրնային թարգմանել զայն Կոստան, թիւրքս աւելի լաւ Կոսթի, Կիւսթի: Այս իշխանին անունը կարելի է գտնել Historiens Latins des Croisadesի Գ. հար. 848-849ին մէջ, ուր կոչուած է ան Gaufrid de la tour: Ամէն պարագայի տակ, պէտք է որ այս անձը համապատասխանէ այս պայմաններուն. 1. Կոչել զանկա Կոստան կամ Կոսթի: 2. Բանտարկուած է ան 1103-1104: 3. Բանտին մէջ մնացած է ան զրեթէ երեսուն երեք տարիներ: 4. Ազատուած է ան և 1136ին վերադարձած է Պաղեստին, հաւանաբար տարւոյն վերջին միւսները:

Կոսթիի եղբորորդին աւելի հաշտաբար երեցած է քան իր հորեղբայրը, և Յակոբիկ Ասորիները տիրացան իրենց ապագակներուն կամ զիւրերուն, ցոյց տալով իրենց կալուածներուն սեպհականութեան թուղթերը. անոնց պահանջը հաստատեցին նաև քրիստոնեայ կամ արար վկանները, թէ անոնք անիշատակ ժամանակներէ ի վեր, իրենց օրինաւոր կալուածներն են: Ասորիները իրաւունք ունէին իրենց պահանջման մէջ. բայց արգարութիւնը չէր գործադրուէր, կը կաղար, ինչպէս շատ անգամ, Կոստանթնուսի թագաւորին և Assises de Jérusalem Սրինագրքին գեղեցիկ յօդուածներուն հակառակ: Ասորի երկու զրիւրները քիչ մը վշտայից եղանակաւ մը կը հաստատեն զայն, վասնզի կ'ըսեն թէ այն ժամանակ և յետոյ իրենց պատրիարքը և մետրապոլիտը տարուած էին բաւականաչափ գրամ վատեւու, ինչպէս թագաւորին, նոյնպէս նաև պալատական իշխաններուն: Կը թուէ նոյն իսկ թէ այս գործողութիւնը շատ նպաստեց յատակ տեսնելու իրենց գործերը: Աւանդանք, զուցէ արգարութիւն պիտի չընդունէին:

Աս կը պատահէր Պաղատին Ա. ի օրով, 1103-1104 թուականին: Բայց անոնց համար սովոր ինչ չէր աւարտած:

Ք.

Երևանն երեք տարի բանտարկութիւնէ յիտոյ, իշխան Կեօֆառայ կամ Կեօփէն ապաւտեցաւ բանտարկութիւնէ, միջնամտութեամբ հայ եպիսկոպոսի մը: Գրեթէ խիստ համաճում կերպով Փարսիցի ձեռնադրին ծանօթապիտութիւնը. վասն զի կը հարցուի թէ ինչպէս հայ եպիսկոպոս մը յաջողած է, ինչ որ չէն յաջողած Փրանցի իշխաններէ: Եոյնիոյ պոպէ: Երուսաղէմի թագաւորները: Այս իրադարձութիւնը քիչ մը տարգրիմակ կը թուի, շատց քիչ որ օտարօրինակ է, կը հաստատուի ծանօթագրութեամբ Լիւնի ձեռագրին որ քահագրգահան Քանի մը ժամանաւանդութիւններով կը մեկնաբանէ վայս:

Այս ծանօթագրութիւնը կ'իմացնէ մեզի թէ, վերջապէս, այս թուականին, տարին 1135-1137, Հայեր Եգիպտոսի մէջ տաս զօրաւոր եգիպտէի, բայց ան մեզի չըսեր թէ ինչպէս, և մեզ կը թողու բացատրել այս տարորդիակ իրադարձութիւնը՝ ինչպէս որ կըրնանք. միայն կը հաստատէ զայն 1138ին, իբր խիտ ծանօթ իբրդարձութիւն մը: Երուսաղէմի հայ եպիսկոպոսը որդեց Եգիպտոս բերթալ նպատակ հաւաքելու նպատակաւ Նեղոսի ափամէջ վրայ հաստատուած հաւատաւորութիւններն ճոխութիւնէն նպատակաւորելու համար իր Ժողովուրդը Երկար ժամանակէ քի վեր, կը տեսնուի, որ արեւելեան եպիսկոպոսները այլ և այլ տեղեր կ'երթան ու գործութիւն հաւաքելու: Երանապէս կրկնապէս ժամանակէ ի վեր, արեւելքի աղբիւրէն աւելի զործունեայ, խելացի եւ հանճարեղ օղբ մը, Հայերը, իբրդացած են զարգանալու և գործերու մէջ յաջողելու:

Հայոց եպիսկոպոսին ձրագրուած համարորդութիւնը յայտնի եղաւ, և Կեօֆառայ կամ Կեօփիէի աղբիւրները, նոյն իսկ կինը, ինչպէս կ'ըսէ ծանօթագրութիւնը, աղաչեցին այս եպիսկոպոսին իր կարիքին գործարարել ապատելու համար թանտարկիւր: Եպիսկոպոսը զգաճաւ հեղաւ: Բնտարաւ: Գոյս մարտարկութիւն և կրօնական պատճառներով: Միջայել գրիւը կ'ըսէ թէ ևս խոժտուններ եղան, եթէ յաջողի իր ձեռնարկը, պիտի տրուի ազատակ մը, հաւանաբար աւանդութիւն մը եղած է, Հայոց տալու խոստումով Ահսիսի կամ Պէյք-Արիսի ազատարար Հայ եպիսկոպոսը համոզուած այս պատճառներու և հմայուած այս խոստում:

Ներքէն յանձն առաւ բանտարկեալին ազատութիւնը յաջողեցնելու աշխատիլ (*): Եւ գիպտոս հասնելով գործի ոկսաւ իր կրօնական իշխանին մօտ: Ժամանաւորապէս Եգիպտոսի իշխանին մօտ, որ բոլոր եպիսկոպոսի մէջ տաս զօրաւոր երկ և յաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ: Հայոց եպիսկոպոսը եգիպտոսի էմիրէն խնդրեց բանտարկեալին ազատութիւնը և ան չնորհեց զոյն:

Միջայել գրիւը առկի չէ խոստած այս նիւթին վրայ: և մեզ կը թողու չփոխութեան մէջ. վասնզի յստակ կերպով մեզի չբացատրեր թէ ինչ կերպով Եգիպտոսի իշխանը բոլոր եգիպտոսի մէջ տաս զօրաւոր երկ: Բայց որոշ ցոյց կուտայ թէ Եգիպտոսի իշխանը չէր զօրաւոր չէ այլ միայն իր երկրորդ է, վասն զի ան դիմեց էմիրին Կեօփիէի ազատութիւնը առանալու համար: Բայց ինչ որ կրկու ասորի գրիւները մեղծութիւն կ'իմացնեն, թէ և պարզօրէն չեն գրեր, երկարութիւն պատմութեան Եգիպտոսի Իշխանի կողմէն: Ահա ինչ որ կը կարգադրուի Historiens Orientaux des Croisades ի հար. էջ 408:

«Առաւել (Հաֆէտ Լիւրեն-Ալլաշ), իր զաւակին մահուանէ վերջ, իբր վեցիբը քիստ քիստեալ հայ որ վարձաւ կրչուած (Bahram) որ թաճ-էտտէվէ (թագ պետութեան) տիպոսը ստացաւ: Նոր վէլըրը երբ իշխանութիւնը ստանձնեց Հայերուն առաւ հանրային պաշտօններ: և անոնք ալ սկսաւ արհամարհուած ընթացի մը ընել, ընդգէմ իսլամներն: և Աւելի վերջին, էջ 417, կը գործադրուի: Եգիպտոս (Փետրուար, 1137) Եգիպտոս, Թաճ-էտտէվէ Պահրամ, Հաֆէտ վիտին-Ալլաշ եգիպտոսի իսլամային վէլըրը յանկարծ թողուց Կահիրէն, 529ին (1135) Եգիպտոս Ե որ իսլամային իր Հասան որդի:

(*) Ասորի երկու գրիւներուն յիշած հայ եպիսկոպոսին ի վարձաւորութիւն բանտարկեալին ազատութեան համար՝ անոր թագապետաց կողմէն ապարակ կամ քիչ խոստանալու առաւարկը բոլորովն անհիմն է, և յետին մասը գրի առնուած՝ հայ եպիսկոպոսը մարգարեական և կրօնական մտածումով միայն աշխատութիւն մը անցնցած է և վերած է բանտարկեալը, և այս նշանաւորութիւն է: վասն զի Կեօփիէի ազատութեան յետոյ ասորի երկու գրիւներուն յիշած նիւթական խոստումները քաջարձակ կերպով իրականութիւն չեն դրած:

Թարգմանիչը

նայն մահէն յետոյ, Պահրամը վէղկեութեան բարձրացումը էր: Արդ, Պահրամը հայ քրիստոնէութեան մըն էր, երբ իշխանութիւնը ստանձնեց հայեցողուն տուաւ բարձր պաշտօններ, պաշտօնանկ ըստ իշխանները և չարաչար վարակեցաւ անոնց հետ: Մէկ խօսքով, ո՛ր ինքը, ո՛ր ալ Հայերը՝ որ բարձր պաշտօններու տիրապետ չանդէպ իշխաններու, անկախութեան չունեցան: Կը կարծէին թէ ամէն ինչ կրնային կատարել: Ի պնէլ-Աթիւր կը պատմէ թէ յետոյ Պահրամ քախառտ տուաւ և վանական դարձաւ: Հայերը անոր անկումովը տուտեցին, ինչպէս բարձրացումովը օգտուած էին:

Գ.

Ահա ուրեմն կէօֆիէն կամ կէօֆրան աղաւթում է և կը վերագաւառայ երուսաղէմ (Յունուար-Մարտ 1137 ?)

Հասկնալի է այն ընդունելութիւնը զոր կատարեց պալատը, երեսուն երեք տարեան ընտանաւորութիւնը, վերջապէս արժանի կ'ընէ համակարգի բաց աստի, ան կատարեցաւ տը Պիւլիպիոնի ընկերներէն էր, ինք, երուսաղէմի չաղթականներէն մին. անոր վերապարձը հանդիսաւոր կերպով տնտեսութեան պալատ:

Կը թուի սակայն թէ այս անհակա դատարարութիւն մը ամէն մարդ հանելի չը թուեցաւ. վասն զի ան շատ մարդեր անհանգիստ ըրաւ, երեսուն և երեք տարեան ընտանաւորութիւնէ յետոյ կը վերադառնայ երկիր մը ուր ան մեծ դեր մը կատարած և պրտաւ է մեծ գիրք մը: Պէտք է իրաւագէտ թոյն արդարեւ վրաւ պիտի մտնուէին ընտանիքներ և զսպաւոր մը պէտք է ունենալ թէ կէօֆիէն վերապարձը ինչ ազդեցութիւն պիտի ընէ և Վերադարձաւ, կ'ընէ Միջագետքէն եւ Յամանու, գտնուեցաւ իրոյց Ասորիները տարւեցէն անհետ և վերջապէս անոնք հրաման ուղարկեցին պարտեցաւ Ասիական իւր Պիւլիպիոնի, երկու արարարները կամ գիւղերը, զոր մեծարարութեանը հսկայ յիշատակներու փոխակերպած էին և շինած էին Բեկու գեղը: Գիւղ եկեղեցիներ: Այս բոլորը կէօֆիէն պիտի վերապարձուէր:

Միւրին է համակալ Ասորիներուն յատկաւ: Երեսուն և երեք տարեան ընտանիքներէն էին և շինած էին Բեկու գեղը: Գիւղ եկեղեցիներ: Այս բոլորը կէօֆիէն պիտի վերապարձուէր:

Կիւստաներէ և զոհողութիւններէ վերջ, և կորսնցնել մանաւանդ երեսուն տարեան էր վեր այս կալուածներուն վրայ կատարուած բոլոր նորոգութիւնները, արդարեւ շատ դառն էր: Սուսգիւ հարուածը շատ խնայէ, Բայց, ինչպէս այս աշխարհի մէջ մէկուն չարիքը ուրիշի մը բարիքը կը բերէ, Միջագետքէն կը զրկուէ որ պաշտպան ժողովուրդը որ Միւլիպի անունը կը կրէ, արդարեւ քեան եւ ցնծութեան մէջ է: Երեսունով որ Յակոբիկները տրամութեան մէջ են: Վերապաւս, կ'ընէին Միւլիպիները, Բաղիթիկներուն և կալուածները պիտի գրաւեն: Արդէն տակաւին ժամանակ կայ, որ իրենց կալուածներն ալ պիտի գրաւուին. և կը միւլիպարուէին մտածելով թէ իրենց զբաղներն ալ միւլիպի բաղնիք պիտի ենթարկուին: Բոլոր ասանք ճշմարիտ են, և որ մը պիտի լիւրտին Սաւակրաց տրամութեան մէջ:

Թագաւորին հրամանը պաշտօնական էր, պէտք էր որ շուտով գործարկուէր: Յակոբիկները պէտք է սկսէին պարպել տեղերը, յետոյ հաստատարութեան փոխել թոյլ տուութեամբ (1137) ստալին ամրապնդել: Սակայն, ուղղահեռ Իգնատիոս մետրապոլիտը լաւ էր պաշտատանաց հետ, յետոյ ձգուէր մը ստացաւ: Յուսէր Թագաւորը հանգիստ անոր անձնուէր էր, և Միւլիպիները զուգահեռ անոր նկատմամբ մասնաւոր լաւ դանք մը ունէր: Կը թուի թէ այս Թագաւորին Յակոբիկներուն հանդէպ այս համակարգը ունէր իւր թաղուէր մօրը պատճառաւ: Ինչպէս կ'ընէ Միջագետքէն զրկուէ և վերջապէս մենք գիտենք աշուստ թէ Միւլիպիները մարդ Մարտի Թագաւորին Պապարին Բ. ինչ և ծննդեամբ հայ էր: Բացարկի է ուրեմն իւր համակարգը տրեւեցնելու մտնել և մասնաւոր իգնատիոնի լաւ ծագումով Հայաստանի Միւլիպիները շրջակայներէն է: Այս Թագաւորին ինքը ստանձնեց Ասորիներուն պատը Թագաւորին և պալատի իշխաններուն մօտ, և շահեցաւ զաւր: Երեսուն և երեք տարեան ընտանիքներէն էին և շինած էին Բեկու գեղը: Գիւղ եկեղեցիներ: Այս բոլորը կէօֆիէն պիտի վերապարձուէր:

Երեսուն և երեք տարեան ընտանիքներէն էին և շինած էին Բեկու գեղը: Գիւղ եկեղեցիներ: Այս բոլորը կէօֆիէն պիտի վերապարձուէր:

կիրքը, և ժամանակէ մը ի վեր հոն էր, վասն զի թագուհին շատ սուրհանդակներ կը զրկէր տեղեկութիւններ տալու տնոր և իրազեկ ընելու: Նոյն իսկ մտադրութիւն ունէր ժամանակ մը հոն կենալու, վասն զի հոն հրաւիրեց ամէն անոնք որ Կէօֆիէի հետ կոխու ունէին: Իգնատիոս մտաբարպոյիսը հոն փոխադրուեցաւ, ոտացած հրամանին համաձայն, Միքայէլ վանականին հետ, 1138 Յունուար 31 երկուշաբթի: Կէօֆիէ չուզեց թաօլի լ' և է հաշտարարութեան մատին: Միայն հաւանութիւն յայտնեց հանգարտ մնալ մինչև որ թագաւորը երուսաղէմ վերադառնայ և թագուհիին հետ դատաստան ընէ: Ի վերջոյ սակայն, այն վայրկեանին որ Ասորիները պիտի մեկնէին, Յուլը թագաւորին ստիպումներուն Կէօֆիէ տեղի տուաւ, ընդունեց 200 տինար և զրաւոր կերպով հրաժարեցաւ բոլոր այն իրաւունքներէն զոր կրնար ունենալ Աքիսի և Պէյթ-Արիֆ գեղեակին վրայ: Իր հրաժարման պայմանագիրն էր գրաւոր եւ Յրամեսեմ, ինչպէս և Կէօֆիէ Ռոմանոս: Ասորիները հաւանեցան այն երկրիւով որ՝ կրնային ենթարկուիլ ուրիշ փնտնեքու: Ապէ՛ զատ, տակաւին պիտի վճարէին մեծ գումարներ թագաւորին և իշխաններուն՝ իրենց իրաւունքը ապահովելու համար: Երկար ժամանակներէ ի վեր արեւելեան ժողովուրդները վարժուած էին այս դրութեան:

Բացի այն լոյսէն՝ որով անոնք կը լուսաբանեն իշակարիւններուն՝ տեղացիներուն հետ ունեցած յարաբերութիւնները, ի մասնաւորին, Կոլդֆորթի և իր յաջորդներուն հաստատած դատարաններու գործառնութեանց պատճառաւ: Այս մանրամասնութիւնները մեզի կ'իմացեն կարգ մը ընդհանուր իրողութիւններ որոնք կը վերաբերին ժամանակի պատմութեան և չեն պատմուած ալլովր: Յուլքի Պէյթ ձէպրին կատարած ճամբորդութիւնը ճշգրիտ կերպով ուրիշի մը չէ պատմուած: Վասն զի այն մանրամասնութիւնները զոր Տիւրացի Կիյեօմ կը հայայնթէ, չեն թոյլատրէր թուականը ճշգրութեամբ հաստատելու: Այս արշաւանքը տեղի ունեցաւ 1137-1138:

Միքայէլ Բրիւէ հոս կանգ կ'առնու, ան կը վերջացնէ իր ծանօթագրութիւնը 10 Փետրուար 1138ին, Կէօֆիէի հետ Պէյթ ձէպրինի մէջ կնքած համաձայնութենէն ութ օր վերջ:

Ռոմանոս գրիւն՝ 25 Օգոստոս 1138ին գրելով կ'աւելցնէ թէ պիտի կարգացուի յետագայ վեց ամսուան պատմութիւնը: Մասնաւորապէս ան կը խօսի այն արշաւանքի մասին զոր Կ. Պոլսի կայսրը կատարեց ի Փոքր Ասիա այս տարւոյն սկիզբը: արշաւանք մը զոր բաւական մանրամասն կը պատմեն Տիւրացի Կիյեօմ և յոյն պատմիչներ: Ան մանաւանդ կը շշտանակէ իր հօրեղբոր Իգնատիոսի կեանքին վերջին ամիսները, և ինչ որ ըսած է անոր մասին բոլորովին համաձայն է, ինչ որ գիտեցք արդէն: Իգնատիոս մեծ յարգանք կը վայելէր իր կրօնակիցներուն մօտ: Շատերը ամէն կողմէ անոր կը գիմէին, և ինք կը ջանար բոլորն ալ գոհ ձգել: աշխատութեամբ ծանրաբեռնուած՝ վախճանեցաւ, վասնզի տկարացած էր: Կը պատարաստուէր ժողով մը գումարել Յովհաննէս Մուսիսիանայի յաջորդ մը ընտրելու համար (Տ 20 Օգոստ. 1137) եւ ճամբար կաւ 24 Ապրիլ 1138 Կիրակի օրը ընտրուի: բայց կանգ առաւ Ագիւսի մէջ, սպասելով Յուլը թագաւորին որ մըտադիր էր Անտիոք երթալու: Հոն էր որ հիւանդացաւ և վախճանեցաւ Հինգշաբթի, 19 Մայիս 1138, Հոգեղալուստէն երեք օր առաջ: Ի մարմինը փոխադրուեցաւ Երուսաղէմ:

ՆԱԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ասորի երկու գրիւնները, Միքայէլ Մարացի և Ռոմանոս, հայ եպիսկոպոս ըսելով կը գոհանան Հայոց մեծ Արքեպիսկոպին համար որ հայ Միաբանութեան գլուխը կը գտնուէր և կը վարէր Ս. Յակոբեանց վանքին գործերը, երկուքն ալ չեն յիշատակեր Արքեպիսկոպոսին անունը կամ մուռացմամբ և կամ դիտումով: քանի որ ան պիտի միջամտէր Եկեղեցոսի մէջ Հայ վարդապետ կին մօտ երեսուն երեք տարուան բանտարգելութենէն ապատելու համար իսլաւկիր Կէօֆրօսան կամ Կէօֆիէն, որուն ապատուութիւնը ձեռք բերել չէին յաջողած թագաւորները և իշխանապետները: Կը կարծեմ թէ աւելի դիտումով է որ հայ եպիսկոպոսին անունը չեն յիշատակիր այս երկու գրիւնները՝ Կէօֆիէին կողմէն Ասորոց

երկու կալուածներուն գրաւման պատճառաւ, վասն զի անոր ազատութեամբ դարձեալ պիտի վտանգուէին իրենց երկու ազարակները. գուցէ կը մտածէին թէ Հայ եպիսկոպոսը առիթ տուած պիտի ըլլար՝ այդ գրաւման շարունակութեան: Abbé Martin-ի համառօտագրուած վերի յօդուածէն կ'երևի եւթը այդ խնդրոյն:

Հայ եպիսկոպոսին անունը չէ յիշատակուած, հակառակ ասորի գրիչներուն մանրամասնութեանը. բայց մենք պիտի ջանանք անոր անունը գիտնալ, ըստ ժամանակագրութեան տեղի ունեցած գէպքին. 1137-38ին է որ հայ եպիսկոպոսը կը միջամտէ այս գէպքին. Երուսաղէմի Պատրիարքայ յաջորդութեան Յանկին համեմատ, նոյն թուականին, Աթոռոյ գահակալն էր Տ. Եսայի Ա.: Նոյն ժամանակները պատրիարք տիրուող չէին կոչուէր Ս. Աթոռոյ գահակալները, այլ Առաքնորդ կամ Արուակալ անունով. մեր ձեռնի ունեցած Աթոռակալներու յաջորդութեան ցանկը պէտք է բաժնուած նկատենք աւանդական, անյայտ եւ պատմական մասերու, վերջինս կը սկսի ԺԿ. դարէն: Եսայի Ա. ի անունը կը գտնուի անյայտներուն մէջ. ան պաշտօնավարած է 1133-1152: Ս. Աթոռոյ միաբան Բառնաբաս վրդ. Գանձակեցոյ ցանկագրութեան (1872) համաձայն, Եսայի Ա. կը յաջորդէ իր եղբորը Մովսէս Բ. ի որ իր կենդանութեան իր պաշտօնը կը յանձնէ իր եղբորը և ինքն մէկ տարի կ'ստոյ կը վախճանի: Եսայի Ա. ի օրով 1141ին Երուսաղէմ կ'այցելէ Գրիգորիս կաթողիկոս Պահլաւունի որ ներկայ կ'ըլլայ Սիոնի ժողովին և կը վերադառնայ ի կիլիկիա: Հետեւեալ Abbé Martin-ի յօդուածին մէջ յիշուած Երուսաղէմի հայ եպիսկոպոսը Եսայի Ա. Աթոռալն է որ 19 տարի պաշտօն վարած է Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ և անոր յաջորդած է Սահակ Բ. (1152-1180) որ Գրիգոր Տգայ կաթողիկոսի օրով (1173-1193) Հռոմ կ'ալի ժողովին (1179, Զատիկի օրը) ներկայ կ'ըլլայ, ըստ հրաւերի, և իր ստորագրութիւնը կ'երևի ի շարս միւս եպիսկոպոսաց: Սահակ Բ. ի օրով Երուսաղէմ կ'այցելէ 1169ին Հեթումի և Ներսէս Լամբրոնացիի մայրը Եանանդուխտ:

ՄԿԻՏԻՉ ԱՐԲԵՊԻՍԿ. ԱՂԱՆՈՒՆԻ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԱԿԵՐԱԳԻՐՆԵՐ ՊԷՐԱՄ ԷԼ ԷՐՄԷՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ա.

Ինչպէս յայտնի է, Ֆաթիմեան շրջանի ականաւոր գէմքերէն Պէհրամ էլ Էրմէնի (Վահրամ Պահլաւունի), որու սիրազգործութիւններուն յուզիչ էջեր նուիրած է արաբական մատենագրութիւնը, եգիպտոսի վէզիրութեան պաշտօնը ստանձնէց հինգէթի 529 (Բ. 1135) թուականին: Երկրին պետական ղեկը ձեռք առնելէ անմիջապէս յետոյ՝ վարչապետ հալը լծուեցաւ բարեփոխական աշխատանքի: Ան կարգ և կանոն հաստատեց անկազմակերպ երկրին մէջ, դարգացուց ժողովրդային տնտեսութիւնը, անձ դրաւ նահանգապետներու եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու կամայականութեան և պետական հաստատութիւնները օժտեց պատասխանատուութեան զետակցութիւնը ունեցող հայ եւ տեղացի պաշտօնեաներով:

Բարեփոխական այս շարժումը, սակայն, դիւր չեկաւ շահամոլ աւազաններուն, որոնք օրինասէր հալը ստպալելու և անոր պատուահասող բազուկը խորտակելու համար զիմուժ ըրին անապինի միջոցներու: Հակահայ հոսանքին գլուխը անցաւ Ղարպիլէի նահանգապետը՝ Բրտուան Պին Վալիլիլի, որ երկիրը զբոստոնեայ վէջերին՝ ձեռքէն ազատելու համար կ'ըլլէր ժողովրդային մոլեռանդութեան, և իր զբոյժին տակ հաւաքուած մօտաւորապէ 30 հազար կամաւորներով արշաւեց գէպի Գահրէ:

Պէհրամ, որ տեղեկացած էր այս գէպքերուն, իր հայկական զօրագունքները միացուց խալիֆայական բանակին, անձամբ վազեց գէպի առաջամարտ, և երբոր կը պատրաստուէր վճռական հարուածը իջնցնել ապստամբ ուժերին, անկարծ՝ կանխորդուած նշանի մը վրայ՝ իր բանակին մահմետական զինուորները խումբ խումբ դասաւիթ եղան և թշնամիին կողմը անցան:

Այս անապանելի դաւաճանութեան ուղեւ Պէհրամ տոկոսուեցաւ հրաժարիլ վէտիութեան պաշտօնէն եւ Արահկի Սպիտակ

վանքը քաջուհեով կրօնականի օքեմը հազաւ։ Նտքէն խալիֆայի պնդումներուն վերայ ան վերադարձաւ Գահիրէ, հիւրասիրութեան խալիֆայական պալատին մէջ, գահակալին անպաշտօն գործակիցը վարձաւ, տապալին իր հակառակորդը՝ Վալիէին, բայց հիւրէթի 535 (Ք. 1141) թուականին իր մահանացուն կնքելով՝ մեծաշուք յաւաքակառուութեամբ թաղուեցաւ Գահիրէի գուրսի կողմը Տէր էլ Քանտաք (խրամատի վանք) կոչուած վայրին մէջ։

Պատմական այս անցքերուն ակնարկութիւն ընող մեզի ծանօթ ազդիւրներ առհասարակ այնպէ՛ս կը տեղեկագրեն, թէ պաշտօնը ձգել է ետք Պէհրամ իր հայկական գունդներով նահանջած է Վերին Նեքիպոսի Կառքաղարը եւ կարճատեւ դադարէ յետոյ քաշուած է Սպիտակ վանքը։ Սակայն, 15ԲԳ դարու մատենագիրներէն Շիրակէտտին Գալգաշանտի, որ արժանահաւատ ազդիւր մըն է, կը վկայէ, թէ Պէհրամ նախ ապաստանած է հայկական երկիրներ (իմա՝ Քալ Պէշիթ)՝ եւ հաւատարմութեան նոմակ ուղղելով խնդրած է խալիֆայէն, որ Գահիրէի իր ազգականներն ու հետեորդները հոն զրկուին եւ իրեն ալ արտօնութիւն տրուի Նեքիպոսի հողին վրայ վանքի մը մէջ առանձնանալու։

Գալգաշանտիի վկայութենէն պէտք է եզրակացնել, ուրեմն, թէ զինական ձախուղանքի հետեանքով պահ մը Քալ Պէշիթ մնալ է խալիֆայի կողմէ Բալահուսթեան թուղթ օտանալէ յետոյ է, որ Պէհրամ Երկապոս վերադարձած է՝ Սպիտակ վանքը քաշուելու համար։

Վերոյիշեալ վկայութեան ճշգրտութիւնը կը հաստատեն Հաֆիզ խալիֆայի կողմէ գրի առնուած չորս կտոր պաշտօնագիրներ, որոնց պատճէնները կը գտնենք Գալգաշանտիի հոյակապ գործին՝ Սորի Էլ Ասլաի մէջ։ Թող ներուի անցողակի յիշել այս առթիւ, թէ արաբացի մատենագիրն այս բազմահատոր մատենանէ աննշան մաս մը միայն թարգմանուած է օտար լեզուի եւ հետեաւ բար ակնարկուած վաւերագիրները հաւա-

նորէն անյայտ կը մնան մեր պատմագէտներուն։

Նկատի առնելով անոնց պատմական արժէքը՝ օգտակար կը համարեմ Սիւրհոյ մէջ յաջորդաբար թարգմանութիւնը տալ յիշեալ վաւերագիրներուն։

Ուսմիւնը, որ Հաֆիզ խալիֆայի կողմէ Պէհրամի ուղղուած նոմակ մըն է, հետեւեալ բովանդակութիւնը ունի։ (ՏԷԻ Սուրհ էլ Սաշա Ը. էջ 260)։

Սիւլ վ գերընտիր, զօրացեալ եւ յաղթական հրամանատար (եմիր), ոյժ եւ արեւ խալիֆայութեան, թագ եւ մանեակ (ճիլզալ)՝ կայսրութեան, պարծանք հրամանատարներու, զլուխ եւ սիւն պետութեան, տէր կրկնակ փառքի եւ ընտրեալ՝ հաւատացեալներու հրամանատարին։

Վեղամէ ստացուած գրութիւնը Եւքէ անցուեցաւ ի ներկայութեան հաւատացեալներու հրամանատարին, որ անոր ամբողջութեամբ վերահասու եղաւ եւ իր իմաստութեամբ պարունակութեանը տիրացաւ։ Ունչ կը վերաբերի ընդարձակ եւ լայնալիւր խօսքերուդ եւ միծառարած մէջբերութեանը ու յիշատակութիւններուդ, որոնց իմաստն ու էութիւնը այն է, թէ դուն ներկայիս հնազանդութեան, հաւատարմութեան եւ կողմնածութեան (մուալաթաւ ադհերենս) վրայ կը գտնուիս եւ թէ կը խոստովանիս պետութեան երախտքը ու կը ճանչնաս անոր բարիքը քեզի հանդէպ, — հաւատացեալներու հրամանատարին անուանովը կ'երկնում, թէ աս է, որ վայել է քեզի, բարի է քու կողմէդ, լաւ է որ ըսուի քու մասիդ եւ պէտք է որ յայտնի ըլլայ քեզի։ Արգարեւ, անցեալին մէջ պետութիւնը համարուած ունեցած էր վրադ, իսկ վերջերս պատուոյ աստիճաններուն վրայ առեղափոխելով մինչեւ ամենավերին դիրքը բարձրացուց քեզ եւ հասցուց հոն, ուր չէ վերացած խնդրողի մը ճիլզը։ Ան մինչեւ ներքեան խոնարհեցուց մարդերը եւ պետութեան բոլոր պաշտօնատարները քեզի հպատակ ըրաւ, բան մը՝ որու մասին երկար բացատրութիւն տալու եւ ընդարձակ յիշա-

(1) Ըստ Շազուրի վկայութեան Հալիպի հիւսիսային կողմը 2 օրուան հեռավորութեան վրայ շէն, հայաբնակ ամուր քերդաբաղայ մըն է Քալ Պէշիթ որ, Պէհրամ էլ Էրմէնի ծննդավայրը եղած է։

(1) Նիլզաւմ երկու իմաստ ունի ա՝ ժաննակ եւ կարգ ու կանոն։

տուեութիւն ընկուս կարիք չի ձգեր քու իսկ խոստովանութիւնդ ։

«Իսլով քու կողմէ՞ր յիշատած այն խնչ գրին, որու մասին հաւատացեալներու հրամանատարը վստահութեան վեր տուած էր քեզի և հաճութիւն յայտնած ցանկութեանը և որու իմաստին շուրջ քեզ անգործարացնող (համաձայնութիւն) կայացած էր իր և քու միջև, հաւատացեալներու հրամանատարը չէ զգուրած ներքուստ և արտաքուստ, խորհուրդով և հրապարակաւ հաստատարմ մնալէ իր յանձնառութեան և իր հաստատ մտադրութիւնն է ետ չդառնալ անկէ և չայլափոխել իր որոշումը ։ Միայն թէ իր այս բազմանքին (գործադրութեան) արգելք եւ զաւ այն իրողութիւնը, որ հեռաւոր և մեր ձաւոր բոլոր մահմետականներ իրենց հաւատքին ի պաշտպանութիւն զայսցած են իրենց Եփրատին համար անտարր եղելու թեան առթիւ գրգռուած են ։ Անոնց հողի ներս առեկութեամբ լցուած են այն բանէն, որուն հանդուրժելը՝ ըստ իրենց համոզումին՝ անարգանք մըն է կրօնին դէմ և իրենց ցաւերը կը իրկնապատկէ և զոր անքաւելի մեղք մը և անհերիքի ու անզանցառելի ոճիւր մը կը նկատեն ։ Այնպէս որ, Արեւելքի Ժողովուրդը այս առթիւ առած տուած, և երդում ըրած է (գործադրելու) ա՛յն ծրագիրը, որու մասին համաձայնած է, ծրագիր մը՝ զոր Աստուած հեռացուց և որու պատրաստութիւնն ու գործադրում թիւնը արգելեց(1) ։

«Գալով պալատ գանուող ցեղակիցներդ (թախե(2)) քեզի զրկելու աղաւանքիդ, անախտութեան և անգործագրելի հարց մըն է սա ։ Եւ եթէ երբէք այդ մասին հրաման հանելու արտօնութիւն տրուի, մահմետականները արգելք պիտի ըլլան եւ ընթացք պիտի չտան ։ Եւ այժմ կացութիւնը հեռուեալ երկու հաւանականութիւններու մէկէն տարբեր չի կրնար ըլլալ(3) ։ —

«Կամ այն է, որ հաղորդակից ըլլաս աշխարհային գործերու և անոնցմէ չբաժնուիս, այս պարագային հաւատացեալներու հրա-

մանատարը քեզի կը ձգէ ընտրել հետեւեալ երեք վայրերէն մէկուն՝ Գուսն, Իմամի կամ Ասիուքի Դահապապետութեան պաշտօնը ։ Որ մէկը որ ընտրես, անոր վրայ նա հանգապետ կը կարգէ քեզ և անոր իշխանութիւնն ու հաղորդութիւնը քեզի կը յանձնէ, պայմանով որ հետք գտնուող ձեռքներէն 50 կամ 60 հոգիով գոհանաս և մնացածները պալատ զրկես, որպէսզի Եփրատի և աւատի տեսակէտով սովորութեան ու կանոնի համաձայն վերաբերում տեղի ունենայ անոնց նկատմամբ, (ճիշդ այնպէս) երբ անոնք ծառաներն էին պետութեան և անոր երախտիքին մէջ կը թաւալէին ։ Անոնց մեծ մասը պետութեան հովանիին տակ ծնած է արգէն ։

«Եւ կամ ա՛յն է, որ ըլլաս ա՛յն գաղափարին վրայ, որու մօտին փափաք եւ նախընտրութիւն յայտնած եօ մանր, տաշախէն՝ քաշուել աշխարհէն, վանքի մը կապուել և պաշտամունքի նուիրուել ։ Եթէ գեռ կը մնաս այս գաղափարին վրայ, վանք պաշտանակող գիւղ մը ընտրէ՛, ո՛ր մէկը որ ուզես, որպէս զի այդ վանքը բնակիւն և անոր նուիրուելու Որոշէ՛ այդ գիւղը, որպէս զի հաւատացեալներու հրամանատարը զայն յաւիտեական արտօնապայր և տեական ու մշտնջենական աւատ ընէ քեզի համար, ան կալուածի արժէք(1) ունենայ և այս մասին քեզ անգործարացնող և վստահութիւնը ամրապնդող գիր գրուի քեզի՝ ըստ սովորականին ։

«Իսկ եթէ մերժես յիշեալ երկու առաջարկները(2), եթէ անոնցմէ առաջինը քեզ չգոհացնէ և երկրորդին չքաժարիս, այդ պարագային վստահ եղի՛ր, որ բոլոր մահմետականները ամբողջութեամբ ու խմբովին եւ զոյգ վկայութիւնը արտասանող(3) ամեն անհատ հեռաւոր թէ մերձաւոր, մօտակա թէ հեռակա, մեծ թէ պզտիկ պիտի խուսժան վրայ, պիտի միաբանին քեզ հետապնդելու և զէպի կողմը դադուելու մասին տարակարծիք պիտի չըլլան ։ Որովհետեւ կրօնական վտրմ մըն է սա, զոր չի կրնար յետաձգել որոշ աշխարհային պարագայ մը ։ Խորհէ՛ ուրեմն ներկայ պատասխանադրին պարունակած առաջարկներու մասին և տեղեկացո՛ւր ինչ որ ունիս այդ տարիւն ։

ԳԷՈՐԳ ՄԸՄՐԵԱՆԷ

(1) Տաւացիորէն. — Աստուած գայն հեռացուց եւ արգիլեց գայն սնուցանել ու անով գրադիլ ։

(2) Թախե(2)։ Երկու իմաստ ունի — ցեղակից եւ զօրախումբ ։

(3) Տաւացիորէն. — հետեւեալ երկու հաւանականութիւններու մէջէն զերծ չէ ։

(1) Տաւացիորէն՝ ընթաց ։

(2) Տաւացիորէն՝ հաւանականութիւններ ։

(3) Մամուտական ըսել կուզէ ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԵՐ

Ետք. ՍՈՒՆԻ 1936 Յուլիսի թիվէն

34. — Ծանօթ բանասէր առեւտրական՝ Գառնիկ Ֆրանզովեան ռազմատանի Կոչնակի մէջ աշայէս կը գրէր. — «... Բաղաձայններու սխալ կրկնութիւնը ինչո՞ւ կը պահուի փետտել, փտփիլ բառերուն մէջ։»

Բայց դիտելի է թէ Ե-ը հոգ ոչ թէ սխալ կրկնութիւն է, ուժգնութեան միջաձայն մըն է, որ բային գործողութեան երկարատեւ ըլլալը ցոյց կուտայ, ինչպէս հետեւեալ բայերուն մէջ ալ. — կտրել՝ կտրտել, պատռել՝ պատռտել, փակելի՝ փակելալ, թռչիլ՝ թռչտիլ, քակել՝ քակտել, եայլն։

Սակայն սա բառական տարածուած ծալելի-ին լ-ը իրաւ որ սխալ կրկնութիւն է. արմատն է ծալ, ուրկէ ունինք ծալք, ծալածոյ, քառածալ, եայլն։ Այս սխալին պատճառները կրնան եղած ըլլալ՝ կամ նմանեցումը, ելլել, կլլել բայերուն հետ, և կամ գործողութեան ուժգնացումը ոչ թէ ամբողջ արմատի կրկնութեամբ (ինչպէս՝ վազվզել, մթթմթալ, կտկտալ, չարչարել, ալլալլիլ, գողգողալ եայլն), այլ միայն վերջին բաղաձայնի։ Եւ կամ գուցէ այդ երկու պատճառներն ալ կրնան գործած ըլլալ։ Ծալելի-ին ուժգին ձեւն է ծալծլել, իթէ սակայն երանգի տարբերութիւն մը չկայ երկուքին իմաստներուն միջեւ։

35. — Հայաստանի ծանօթ բանասէրներէն Թ. Աւգալեգեան «Հանգէս Մանորեայի մէջ (1928, էջ 494) ստուգարանական վերածումի հետեւեալ եօթն աստիճանը կը թելադրէ. Միթրա-Միհր-Մհեր, Մեր-Ներ-Նեւ-Նեռն։

Ինչ կը թուի թէ Մեր-Ներ օղակը անհասկնալի է։ Ն-ի մ գառնայուն օրինակներ ունինք, չրթնայլին պայթուցիկներէ առաջ. (ըմբռնել, ամբիծ, ամբաւ, հիմամբ, ամբարիշտ), բայց մ-ի մ գառնայուն օրինակներ չունինք, նոյնիսկ ամէնէն գործածական ձեւերուն մէջ. Մկրտիչ, Միթիթա, Միհրան, Մկակա, Մարտիրոս, մինք, մութ, հաց-մաց, քար-մար եայլն եայլն հակա-

ռակ՝ իրենց մշտական գործածութեան՝ երբեք մ-ով չեն արտաբերուած։ Ուրեմն ինչո՞ւ Մեր-Նեւ բացառութիւնը, զոր կ'առաջարկէ Թ. Ա. Ստիկ գառն քաջամտօթ է թէ Միհր-Մհեր օղակները գոյութիւն ունին. բայց կա՞նք գոնէ մէկ հաստ պարագայ Մեր-Ներ օղակներու այդիմաստ գործածութեան։ Ոչ։ Թ. Ա. ի այդ մեկնութիւնը շատ արուեստականալ, բռնի և քաջքուկ է։ Իսկ Նեւ-ի ծագման համար ես կը թեւադրեմ հետեւեալը.

Հին Սումերա-Բաբելեան կրօնին մէջ կայ Նեւկալ աստուածը, որու, (ինչպէս և Նիւուրթա և Իլպապպալ) համար Բաբելեան իւրմարը կ'ըսէին թէ Մարտուէն է իրօք, իբր ուժի և ռազմի աստուած։ Այլ տեղ՝ Ներկալը յիշուած է իբր ձմրան արևի աստուած։ Իսկ Միթանի երկրին թագաւոր Թուրաթի գրած նամակներուն մէջ, (գրաւորուած թէ Ամարնի մէջ, Նիլպատ), Ներկալ կը յիշուի որպէս իմթիթի (քեա) աստուած ժամայսի, որ ձմեռը կը բերէ ժանտ հիւանդութիւններ։ Արդ՝ վերցնելով կալ-ը, որ կը նշանակէ մեծ, տեղը կը մնայ Ներ որ կը համապատասխանէ մեր Նեւ կամ Նեռն չաբ աստուծոյն։ Անշուշտ Հայաստան գերի բերուած կամ հոն ապաստանած խաթթիներն են որ հոն բերած են այդ Նեւ աստուածը. և կամ հարաւէն՝ սեմականաց արշաւն է վաղեմի նախ-Ասիոյ լայնադանկ (արմենոյ) Ժողովրդոց վրայ (կոչուած՝ Ոււպարու՝ Ասորեստացիներէն և նախաքեա, աղիանիք, յաբեթական՝ զանազան հեղինակներէ), որ բերած է այդ Նեւը, ենթադրելով սուպարուներէն ժառանգուած չէ։

Յուցնելու համար թէ այս պարագան բացառութիւն չէ՝ յիշեմ նաև հետեւեալները. —

ա. — Համիմատի իմաստի Սին՝ լուսնի աստուածը և մեր լուսինը։

բ. — Սումեր-Բաբելեան էա ջրերու աստուածը և մեր է, Որ է աստուածական հոմանիշները։ Էա կը կոչուի օրմաստուէթեան տէրք ալ։

գ. — Էա-ի՝ ջուրերու աստուծոյն լըծակից ծամբին և մեր օսմուկ բառը։

դ. — Սումեր-Բաբելեան Անու՝ երկիկց աստուածը և վանեցուց բարբաւին անաւակ-ը, որ կը նշանակէ երկինց գոտի, ծիածան։

36. — Վարդապետ բառը ստուգաբանում է վարդ կամ warg արմատներիով. սակայն հակասություններ կան նաև այս պարագաներում: Հայաստանի մեջ վարդերու եղանակը զարնան վերջը կամ ամբան ըստ կիզքն է, ոչ թէ նախասարկի տոնին, Ս. զոստոս, երբ վարդերը շատոնց վերջացած կ'ըլլան, և երբ կը կատարուէր նաև վարդաժառի տոնը, Առադիկի թռչունն աղանձներ թռցնելով, և որպէս թէ վարդեր սքիւռնելով . . .

Իսկ ռժրէն ուր վարդին հետ բարդում է օս վառ—ը, որ նոյնիսկ բուն խաբոյկատօնին (Տերնտաս, մեկես) անուան մէջ ալ էն մտած . . .

Այո—էն ալ եկած էի կրնար ըլլալ, քանզի ցամաքային կամ խիստ կլիմայ ունեցող Հայաստանի մէջ կրակը ի պատուին էն և էի տօնուրի Սգոստոսի շրջերուն, ալ ձմրան միջոցին (Տերնտաս):

Ինչ կը թուի թէ յունաց ջրհեղեղի տօն Hydrophore էն եկած է մեր վարդապետը. (տօնական օր կաղանդոն ու կրակին ալ անոնցմէ չե՞նք արդէն): Հաւանաբար արեւմուտքէն եկող մեր նախահայր Արմէններուն, և կամ փոխգիտացող միջոցաբերուած է այդ բառը, և հայ բառերու նմանողութեամբ փոխուած է Վարդապետ ձեւին՝ Համեմատե՛լ՝ յուն. hudor, լատ. udor, գերմ. wasser, անգլ. water, որուն կը համապատասխանէ հայերէն վարդ(ապաւ), Ե-ի տեղափոխութեամբ, ինչ որ անսովոր բան էր չէ մեր լեզուին մէջ, (օր.՝ դատարկ՝ դարտակ, անձրե՛կ՝ արզկ, սովիլ՝ սորվիլ, եայլն):

Հին նախասիրան արդէն ունէր ջրհեղեղի աւանդութիւնը. ան տեղի ունեցած է ամրան սկիզբը, համաձայն Գաղղէացւոց և Պարսից աւանդութեանց: Իսկ Յունաստանի մէջ պատահած է Պրոմէթէոսի որդի Դեւկալիոնի օրով, երբ Թեսալիոյ Փենէ գետին բերանը ժաժի մը պատճառաւ փակուելով, այդ տարուան առատ անձրեւներէն շրջվայաքը ողողուեցաւ Դեւկալիոն և կ'ընր նաւով զոգոտեցան և Պսուսս լեռը հասան: Յետոյ իրենց հաին քարեր նետելով, որոնք մարդերու փոխուեցան, բաղամարդեցին երկիրը: Եւ այս դէպքին ի յիշատակ՝ Դեւկալիոն հաստատեց Hydrophore-ներու ետօրեայ տօնը: Այդ բառը կը

շնանակէ «ջրաբեր», որով կոչուած է հայոց մէջ ալ գոյութիւն ունեցող ջրհեղեղի աւանդութիւնն տօնը. և բառին օտար հնչումը նմանեցումի օրէնքով փոխակերպուած է հայ հազագին ներդաշնակ հայունակ սփարդապառոյն: Հառնայի է ջուր սրկելու և գիրար թաց—խոնով դարձնելու սովորովը. իսկ աղանդի թռցնելով ալ կը յիշատակուի՝ Նոյի, կամ Քոստոթրի, կամ Դեկալիոնի՝ ջրհեղուած երկրին վիճակը ստուգելու փորձը, նաւէն կամ տապանէն թռցում թռչուններու միջոցաւ:

37. — Յառաջդիմութիւնը նորութիւններ կը բերէ, որոնց համապատասխան նոր բառեր կը շինուին բնականաբար: Եւրոպական այդ նորաբանութիւնները քաղցմանը գիտութիւն է, բայց հայացնելը նաեւաւոր առուեսն մ'է: օթեխֆուր բնականաբար հեռաձայն կը թարգմանուի ըստ անոր կաղմիչ յոյն արմատներուն. բայց զայն հեռալսու հայացողը շատ աւելի գովելի բան մ'ըրած է: Շոգեմեքնային volant օթընչարանս թարգմանած էր բառացիօրէն՝ Փրոֆ. Ալ. Պէզճեան իր բնագիտութեան դասագրքին մէջ. իսկ ի. Հայաստանի նոր դասագրքերուն մէջ այդ բառը հայացուած է «թափանիւ» ձեւով, ինչ որ յստակութեան և ճաշակի գլուխ գործոց մ'է: Ձէ՞ որ այդ անիւին նպատակն է իր՝ շարժման մէջ դրուած ծանրութեամբ, այսինքն քափովը, մեղկտէն անդին անցնելու անիւին վրայ գտնուող արտակերպոն առանցքը և անոր կապուած լծակը՝ մխոցի ծխնեւոր կոթը: Ջրանշնչական (ջրաշնչական):

Այս յառաջաբանը՝ ցուցնելու համար թէ բառացի թարգմանութիւնը՝ կապուած որ մտած է Հայ Քրիստոսութեան մէջ, որքան վնասակար եղած է, զայն սովորեցողներուն համարուելով անհարկի զրգաւորութիւններ, ժամավաճառութիւններ, խրտչեցումներ ու ձախողանքներ, որոնք յաճախ տտելի կ'ընեն անոր ուսումը: Մասնաորաբար խնդրոյ առարկայ են այս տեսակէտէն՝ եկրակայ, սեռական և սեռի խնդիր բառերը:

ա. — Ներակալի պաշտօնը և այդ բանին ալ առումը (ենթարկուող, ազդեցութիւն կրող) զիրար կը հակասեն, և դպրոցականին մօտին մէջ շփոթութիւն յառաջ կը բերեն, փոխանակ յստակութեան, որ

լեզուի կիմնական ոգին իսկ է՝ Լաւադոն է միմիայն օտ բայի քառը գործածել, կամ յարմարապոյն բառ մը, օր, բայարար:

Բ. Սեւեական հոլովը ի՞նչ կապ տնի սեռի հետ, ի՞նչ է ունի ալ՝ շատ հեռուներէն է ոչ թէ ուղիղ գծով. պարզապէս թարգմանածով կապուածն է յոյն բառին, և ոչ թէ հայադրածը: Դերահանգնալի և յոտակ ձեւը պիտի ըլլար շատկայական բառը գործածել, որ իմաստով լիւրջի կը յարմարի ինչպէս արդէն Պոյն հոլովն ունեցող յայտարարիչը բառին պաշտօնը ցոյց կուտայ:

Գ. Ուրիշ անհեթիթ, անհասկնալի, և դժուարութիւններ առթող շփոթ բառ մ'է սա փոխ խնդիրը՝ որ չիս գիտեր ի՞նչ հեռաւոր կապ ունի (եթէ երբեք ունի) տնին հետ՝ Լաւադոն չէ՞ կոչել բայակիր (= բաժնի կործողութիւնը իր վրայ կրող), կամ յոյ շարմարապոյն բառով մը, որ անշփոթ ու յոտակօրէն կը յարմարի անոր պաշտօնին: Խնդիր յաճախ նկատուած էմ թէ քերականութիւն աշակերտներ սեռի խնդիրն սեռական հոլով կը վերագրեն, կամ յատկացիւնն պաշտօն, փորձուելով արմատներու նոյնութենէն:

(Ականջը խօսի Գ. Լ. Շանթին, որ իր վերին դասագրքին մէջ բայերուն ալ փակցուցած է այդ սեռը, չնեղործական սեռ, կրաւորական սեռ, չէզոք սեռ, անցողական սեռ . . .)

38. Բառերու հայացման ու բառակերտութեան մէջ ոչ միայն յատկութեան, այլ և հակիրճութեան ալ տեսակէտը արժեքներու է: Մեր երկար բարդերուն, կամ բազմաբառ բացատրութեանց վերաբնեւումը ի՞նչ աղուոր բարեփոխմանց պիտի առաջնորդէր:

Միթէ աւելի կարճ ու միանգամայն աւելի գեղեցիկ չ'են հետեւեալները.

Միքնապատում (ինքնապատարուելութիւն), հովանա (առաքատառա), օդատորմ (տաւանակներու տորմիդ), օդազօրք, օդապայ, մարտանցք և մարտահոյզեր (մարտական անցք և հեղուկները), մարտոտան (մարտաքաղաք), գահատոհմ (պալատատեղիւն կամ հարստութիւն), շերտապ (պատառաքաղ, ունինք արդէն կայծառ), երանշում կամ երբագրութիւն (ժամանակագրութիւն), մահարժան, երկնաթիւն (մահոք, Թիկիլեց արժանի), վերիշ

խում (restauration), պատկաշափ (աստիճանաշափ), և այլն. այս բոլորը՝ անշուշտ բառ հայ բառակերտութեան կանոններուն, որոնք եւրոպականներէն շատ դերիվիեր են, և իրենց ճկունութեամբը աւելի կարճ ու գեղեցիկ բառեր կրնան ընդհուպ առաւելն:

Նիկոլայ

Խ. Գ. ՔԱՐՏՍՅՈՒ

ՆՈՐԻՔ ԵՒ ՆԻՇԻՔ

Պայմարի, կոչնակի, Արեւի, Ազլակի և կարծեմ դեռ ուրիշ քանի մը թերթերու մէջ, վերջերս, իր բուն արժեքէն շատ աւելի մեծ կարեւորութիւն տրուեցաւ հոգնալայն իրիմեան կաթողիկոսի կողմէ կուսակրօնութեան վերաբերմամբ եղած կողմնակի խօսքի մը, զոր եթէ բարոյովն ուղիղ չըլլար իսկ Հայրիկեան աղաթուրիւն մը նըկատել, երբեք չիքելլ պիտի ըլլար սա՛կայն համարի: Եկեղեցւոյ պիտի մը կողմէ եկեղեցական հարցի մը մասին յայտնուած հեղինակաւոր կարծիք մը կամ դատում մը:

Մեծ մարդոց անշին կամ կիսանշին չուրջ պատմուած մանրադէպերու մէջ իրենց բւարանը գրուած խօսքերը, յաճախ հեռու՝ այս կամ այն խնդրոյն մասին անոնց բուն հայեացքը ներկայացնելէ, աւելի վայրկեանի տգաւորութիւններ կամ դիպումածական տրամադրութիւններ է որ կը մատնանշեն:

Բայց իրիմեանը պէտք է ճանչնալ ոչ թէ իր մասին շրջաբերուած անհիշատներէն, որոնց հարապատմութիւնն ալ միշտ չի կրնար ամէն վատահոգութիւն ներշնչել, այլ իր գըրակահոգութենէն, իր բացմահատոր դրօժերէն, որոնց մէջ դուք պիտի չկրնաք գրաւել տող մը կամ բառ մը՝ որոնք վրիճքը հակառութեան մէջ ցուցնեն իր կոչումին կամ որդեգրած սկզբունքներուն հետ:

Այս խնդրոյն մէջ գիւնքը անվերջ պաշտպանել ուղիղ մը պիտի կարենաք գուցէ իւրաքանչեւ համարիլ իրեն մտածելու թէ ի՞նչ ծանուն Հայրապետ իրենց կուսակրօնութեան ուխտը իրեն ներկայացնող ժառանգաւորներուն երբ կ'ըսէր թէ «Կայցեք ընտանիք կազմեցեք և աշխարհի մարդ եղեք», հաւանաբար իր գիտումն էր փորձաքարի

ենթադրելի անոնց հաստատակամութիւնը. բայց եւ, առանց ինձի թելադրելու աղ- պիտի բանադրօրոսումի մը ճիւղը, գիտել կու- տամ ուղղակի թէ այդ խօսքը, որուն ի- կարեան լինելը եւ ինքնին լսած ձեռն հանգ- կարտապետ եպիսկոպոսէն, մինչեւ անկապ խոհանքին բոլորակաւ այն բառերէն, զորս Հայրիկ կ'ընէր երբեմն ի դէպս յանգէպս, առանց սակայն անոնցմով համոզում մը կամ կարծիք մը արտայայտել մտածած ըլլալու: Մարդու մը ուղիարհանայեցքը պէտք է դատել ո՛չ թէ մասնագիտական խօսքերէ, որոնք թուլցած տրամաբանու- թենէ կամ տեսակ մը ականայն զգեստէ թափած շաղկապներէն, եւ յաճախ, այլ անոր կենքի եւ գործունէութեան ուղ- ղութիւնն ուղող գիծերէ: Այդպէս, կուտա- կրնուի թեան հակառակորդ նրբութեան մը պի- տի չկարենար Վարպի մէջ նուիրուած ըլ- լալ նոյն այդ գործին, Եկեղեցիին ապու- համար Գարեգին Սրուանձաեանցի և Տէգ- կանցի նման պատուական վարդապետներ եւ ուրիշ շատեր: Բայց եւ այս մասին ունիմ ուրիշ ապացոյց մը, զոր չեմ կրնար չլիշել հոս:— Հոգեւորս Դուբեան Եղիշ Սրբազան, երբ 1901ին Արմաշ մէջ գարդապետ ձեռնա- գրեց իր առաջին տասնեակը, որոնց ան- գրանիկն էր Կ. Պոլսոյ այժմեան պատրի- արքը՝ Նարոյեան Սրբազան, իր պատաս- խան նրբութեան Հայրապետի այս առթիւ գրած նամակին, Անկէ ստացաւ շատ սիրուն եւ ընդարձակ գրութիւն մը, որով ջերմ խնդակցութիւն յայտնիչ վերջ ձեռք բեր- ուած յաջողութեան համար, կը խնդրէր որ Դուբեան գրէ իրեն թէ ի՞նչ է պատճառը որ մինչ պատարարակուած կուսակիցներու կրթութեան դաշար Արմաշու մէջ հետզհետէ կը պողարներու, հոն Մայր Աթոռ չուրջ օրէ օր աւելի ամուլ կը դառնայ ան, և թէ իր տեսութեամբ ի՞նչ գարտն կրնար մը- տածուլ էլ միտածնի մէջ ալ նոյն արդիւնքը ձեռք բերելու համար:— Կուսակիցներու- թիւնը ծաղրող և ձաղկող կաթողիկոս մը, այն ալ նրբութեան իման անկեղծ հոգի մը, պիտի կրնար գիշնալի կեղծելու այդ գրու- թեան մասին այնքան ջերմ հոգածութեան մը:

Բաւ մը եւ. Պապարի կամ Կոչեակի մէջ, նրբութեան այս մասնաղէպն իրենց պատմող ներկայացուելով հոգեւոր բարձր

կաթողիկոսը, ձգտում մը կար տայ վերջինը եւ համախոս ցոյց տալու նրբութեան վերա- գրուած կարծիքին: Այս կարծիքն եւ մեզ չի թուիր իրականութեան բոլորովին համա- պատասխան: Ստորջէ թէ, պատերազմէն երկամեակ մը առաջ, երբ Բաբգէն Սրբա- ղան դուռն կանգնեցաւ Անթիպի մէջ քա- ցուած Կիլիկիան ձեռնարանի Հաստատու- թեան, առանց կուսակրթի հոգեւորականու- թեան գաղափարին հակառակելու, մտա- ղորութիւն դարձուեցաւ աւելի եւստեցիքի և կանամոր ջանքանցից պատրաստութեան գաղափարին: Պատերազմէն վերջ, երբ ա- նկա Ամերիկայէն յատկապէս Երուսաղէմ եկաւ իւր օգնական Դուբեան պատրիարքի, կուսակրթութեան դէմ որ եւ ազդուութիւն չկատարուեց, Կապ, երբ Անթիպիսի իրա- վիւնքին կազմակերպութեան նուիրուե- ցաւ Շահէ Արքեպի. ի հետ, ստորջէ գար- ձեալ թէ աւելի ձգտում ունեցաւ նոյն Կի- լիկեան ձեռնարանի ծրագիրը զօրացնելու: Բայց հինգ տարուան փորձառութենէ յե- տոյ, երկուքն ալ ի վերջոյ կանգ տուն կու- սակրթի եկեղեցականութեան սկզբունքին առջև, և ամէն ջանք թափեցին որպէսզի այդ ուղղութեան վրայ փոխադրուի Կիլի- կեան Կաթողիկոսը:

Կարելի է անշուշտ որ եւ խնդրոյ առ- թիւ այս կամ այն տեսութիւնը պաշտպանել համոզմամբ. բայց ճիշդ չէ այդ տեսութիւնը զօրաւոր ցուցնելու համար յենարաններ փնտռել մեծ մարդոց վերադարձած խօսքե- րու և արարքներու մէջ, առանց ստուգած լինելու անոնց ճշմարտութիւնը, կամ ա- ռանց թափանցելու անոնց բան իմաստին:

ԽՍԲ.

ՄԱՐԹԻՍԻ ԱՐԵՆԵԼԻԻ ՀՈԳԵՐՈՐ ՀՈԳԵՐՈՐ

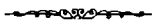
Ո. Աթոռոյ երիտասարդ միաբաններէն Հոգե- յնորհ Տ. Ասողիկ վրդ. Ղազարեան, զոր Ամենայն Հայոց Հայրապետին հանձնակցութիւն ընտրուեց շարք Հոգիւ գրեւ իր խաղիկին եւ շրջակայից գաղթական հայրութեան, ողջամբ հասած է ար- ղէն իր հեռաւոր պաշտօնատեղին, առեւիք քան ամսօրեայ ծովագնացութենէ մը վերջէն հոսք: Մարտ 23ին Քոբ Սարիտէ մեկնած, հանդիպած է ձեպութի, Մատթէ, Պոմպէ, Գորտապ Աւշիւան Սինկապուր, Վ. Պատրիարք, Հայրը մասնաւորին:

հեռագրաւ հաղորդած լինելով իտալական հայտնաբերումն իրենց չափերն մեկնուած Բոր Մայտոնէն, անոնք եւս ըստ ան հաղորդած ըլլալով Շանհայի հայտնաբերան, երբ նաւը ապրիլ 12ին կը ժամանէ այդ քաղաքը, տեղւոյն բարդ հայերէն, ընդ ամէնը շուրջ 150 անձեր, քարափ հաւաքուած, խաղաղաւառ սոցիոքոմիստներ կը դիմաւորեն վարդապետը, անոր մէջ ողջունելու համար վերին եւ նիկեացեայն հեռաւոր եւ սիրելի գաւառները փնտռող սիրելի չափերն ու շայրքը Տ. Ասողիկ վարդապետ կը հիւրընկալուի Տիար Ե. Եսայան անուն աղգալիներն տունը:

Վարդապետը նոյն օրն իսկ հ'ալցելէ տեղւոյն ուսու եղբայրացիներն, կը խնդրէ որ յաջորդ Շր. Ե. կիր. օրերուն համար դիւրութիւն տրուի իրեն՝ պատարագելու իրենց եկեղեցիին մէջ: Այս դիմումը սիրով կ'ընդունուի. ամբողջ ժողովուրդը կը խոտովանի եւ կը պատարատուի կիր. Ս. Լաւորդարեան ընդունելու համար: Լ. Ե. Ս. Մ. օրաւին մէջ պատուայ թէյառեղան կը տրուի. կը խօսի, կը խօսին: Ամէնքը կ'աղչեն որ շայ նիկեացեայ ժողով օրհնութիւն տարաբնական մէջ թաղուած իրենց ննջեցեալները: Տ. Ասողիկ վրդ. սորաւոր տողերով կը նկարագրէ տարաշխարհիկ հայութեան այս հեռաւորանալ բեկորին կարտիզացումը մայրենի եկեղեցեայ սրբութեանց մասին: Ամէնքը կողիպատայներ են, արթուն եւ չեն վաւառեցաններ, պատուական աղգալիները: Վարդապետը Շանհայի մէջ ընդունելէ իտալական հայութեան բարի գալուտանն ողջունի գիրը, որով կը հրաւիրեն զայն փութալ իրենց մօտ, տունը կարենալու համար Ս. Զատիկը՝ գէթ ըստ չին Տ. Ժմարի: Կարգադրութիւններ ելեր են որպէսզի Շանհայէ մինչեւ իտալիկ ծովափերնայ քաղաքներուն մէջ գտնուած աղգալիները այցելեն շոգեւառ ի տես իրենց չափերն:

Շանհայէ իրեն ուղղուած տեղեկութեանց այս նամակէն առաջ, Ս. Գառնարիքը Զատիկ առաւօտուն, վարդապետէն տառացած էր արդէն հեռագրի մը, որով հոգեւոր որդին իր հոգեւոր հօր եւ եղբայր կը հաղորդէ համայնքին եւ իր յարգալից շնորհաւորանքը Ս. Գառնարիքին տունին առթիւ:

Մէն մի բաց նամակ կամ նամակ եւ հեռագրի զոր կը ստանայ Միաբանութիւնը իր սիրելի եւ անձնուէր այս եղբայրէն, որ առաքելական աղգ ծանր լուծին այնքան նուիրումով խոնարհեցուց իր պարանոցը, սոցիոքոմիստն նոր առթիւ մը կ'ըլլայ: Ամէնքը կ'օրհնեն եւ կը գովեն Վսիւրելի Լ. Ասողիկը:

ԶԱՅԿԻ ՈՒՆԵՑԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հաղորդակ հանրային կարծեաց եւ անցադային գիտարութեան, Զատիկը Ս. Երկրին մէջ այս տարի տօնուեցաւ ուխտաւորներու հոծ բազմութեան ներկայութեամբ: Իրաւ է թէ նախորդ տարիներու խուռամբօք երևոյթը կը պակսէր

այս անգամ, բայց ատիկա աւելի հետեւանք էր չին եւ նոր Տոմարներու տնտեսապատրութեանց այս տարի իրարմէ կնից շարաթիւնը հեռաւորութեանը: Այնպէս որ Եւրոպացի ուխտաւորներ եւ աշխարհաշրջիկներ, որոնք շատ մեծ բազմութեամբ եկած էին այս տարի, մեկնած էին արդէն մեր Զատիկէն իւր երեք շաբաթներ առաջ, այսինքն երբ հաշիկն սկսած էր ծայր տալ մեր ուխտաւորներու շարժումը: Յոյներն ու Գլոսիները, թայն ոչ ամենէն հափ տարիներուն հաւատարմ, բայց բաւական մեծ թիւով ունէին իրենց ուխտաւորները, առաջինները՝ Յունաստանէն եւ Պալէստինէ, երկրորդներունը անշուշտ Եգիպտոսէն միայն:

Մերիներուն թիւը շուրջ 400 էր, այսինքն լուադոյն տարիներունը: Անոնք զաւ սկսան Մայր կաղարդի տօնէն իւր երկու շաբաթ առաջ, իսկ վերջին կարաւանը հասած էր արդէն Ապրիլ թուան երրորդ օրը: Անոնք ամենամեծ մասամբ եկան վաղեմ, ուր պատշաճ դիւրութիւնները չը զլացուեցաւ իրենց, որքան որ կը ներէին մեր պայմանները, այսինքն որքան որ ունէինք տեղ եւ միջոց, զաղվազներով միշտ հետեւումս մեր դրութեան մէջ: Կային ընտանիքներ Կ. Պոլսէն, Պաղատտէն, Պալէստինէ, բայց զիստաւորաբար Գաւրիէն եւ Ալեքսանդրիայէն, եւ մանաւանդ իւր բանանէն եւ Սիրիայէն, նկատելի էին կարգապահութիւնը եւ երկուլածութիւնը, զոր ամէնքն ալ ցոյց տուին իրենց թէ ուխտաւորական է թէ՛ հոգնապահ կեանքին մէջ: Այս մասին շատ գովելի էր անշուշտ քարեհայտան հոգածութիւնը զոր ցոյց տուաւ Հիւրընկալ Տ. Զգոն Վրդ., ոչ միայն զապագանիկ Տ. Վանան Վրդի հետ ընելով իրենց հարեալու ցուցմունքն ու թիւղարութիւնները, այլ մասնաւորաբար առաջնորդելով դիւրենք Ս. Տիարին, թէ՛ քաղարիկ մէջ, հայկեան եւ օտար սրբավայրերը, եւ թէ՛ քաղաքէն դուրս եղածները: Այսպէս, անոնք կարգաւ եւ խմբովին շրջեցան Բեթլեհէմ եւ Ս. Գառնարիք, Գողգոթա, եւ Գեթսեմանի, Ս. Աստուածածին, ուր իւրենց համար մասնաւոր Թափօրինը կազմակերպուեցան, յատուկ պաշտամունքի եւ քարոզարդարութեամբ, եւ Համբարձման ձիթենեաց լեռ, Երիզով, Մեռեալ ծով եւ Յորդանան գետ, ուր մասնաւորապէս միւսուծութիւն եւ մկրտութեան տաղերու երգեցողութիւն եղան իրենց համար, ինչպէս նաեւ Ս. Փրկիչ, Ս. Հերշապակապետ, Ս. Թէոդորոս, Ժառանգաւորաց զապարան, Սիւլպէնկեան Մատենադարան, Տպարան, Նորակէն կալուածներու շուկան եւ այլուր, Երուսաղէմի աւետարանական բոլոր սուրբ վայրերը, ամէն տեղ կրօնական եւ պատմական ծանօթութիւններ աւանդուելով ամէնուն: Կը կարծենք թէ ամէնքն ալ գոհ մնացին եւ տպաւորութեան թէ՛ եկեղեցական պաշտամունքներէն, թէ՛ քարոզչութեան եւ թէ՛ մանաւանդ միաբանական բարեկազմ եւ կուռ կեանքի բարգաւաճ միակէն, ինչպէս նաեւ սուրբ անապատ եւ ժառանգաւորներու խոտովալից կրթութեանը: — Թէն կան որ մինչեւ Համբարձման տօն կը մնան Երուսաղէմ, բայց մեծագոյն մասը մեկնած են արդէն:

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԱՄՍՈՐԲԱՅ ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անյեւայ Ալբրիտ ամուսան ընթացքին, Ս. Աթառոյս Քնոթիմ ժողովը վեց, երեք. Գերագոյն Առեւտրի վեց, իսկ Առեւտր. Խորհուրդը մէկ անգամ նիստ ունեցաւ:

Սիւնիքի վրիտ-խմբագիր կարգուեցաւ Տ. Շերեք արեւայ:

● Եւ. 1 Ապրիլ. — ձառու ժաման, Տ. Տիրան վրդ. քարոզից կանանց դասուն. բացատրելով Ղուկ ԺԳ. 21 ի խմբի առակը. և շեշտելով Աստուծոյ Թառաւորութեան ծառայման դործին մէջ կնիք դերը:

● Եր. 3 Ապր. — Ս. Պատրիարքը. ընկերակցութեամբ առաջ թարգման Տ. Հայրիկ վրդ. ի, Բարեկից իւր Հիւպատոսին վրիտ այցի գնաց:

— Երեկոյն, հակառակ անձեր այցող և ցուրտ օդին. Միաբանութիւնը Զինեմանց իւր ելաւ և մնաց մինչև և կէս գիշեր. հոռի պաշտօնեացան Կերակուսուս և Համարգման նախաօսն, ըստ իրաւական օրոգութեան. և մատուցուեցաւ քիշերային պատարագ:

● Կիր. 4 Ապր. — Միաբանութիւնը առաւօտունը զարմայ գնաց Զինեմանց իւր. գլխաւորութեամբ Տ. Մեքար Սրբազանի, կատարուեցաւ շարժարարութիւնը թափար. Տ. Վահան վրդ. պատարագեց թափար. Տ. Տիրան վրդ. քարոզից, իւրաքան անկելով Գործող Ա. Հըր. և բացատրեց թէ առանց վերնային ազդեցութեան Ս. Հոգային մէջ իրար չի կրնար գտար մը չի կայ ըլլաւ և իր կեանքը արժեքեցնել. բայց ասոր համար ես պէտք է գրեմալ ապաստել և անկելալ:

● Դշ. 6 Ապր. — Երեկոյն, Եկեցեք ժաման, Ս. Պատրիարքը քարոզից. Սիմիտ այն թիւին մէջ հրատարակուած է այն քարոզը:

● Դշ. 7 Ապր. — Տ. Վահան վրդ. Ս. Պատրիարքը Հօր կողմէ Ղպտոց եկեղեցւոյ տարանը գլխաւոր, ներկայ լինելու Պատուոյ Թէյառիկներն, որ իւր տրուէր հոն՝ եկեղեցւոյ Հիւպատոսին մեկնուի առթիւ:

● Եւ. 8 Ապր. — ձառու ժաման, Տ. Զօսն վրդ. քարոզից կանանց դասուն. ընթան առեւտրի մահախաղաղութեան խօսք մը՝ բացատրեց պահպանութեան ֆիլիքսիան եւ հոգեկան օգուտները:

● Եր. 10 Ապր. — Երեկոյն, Ս. Պատրիարքը Միաբանութեան հետ շարժարարութիւն թափարով մուտք գործեց ի Ս. Պատրիարք. Ս. Գերեզմանին առջև երկրպագութեամբ աւխտ վերջ, կիրակաւութեամբ եւ Դատարարին կիրակիի նախաօրը պաշտօնեացան հայկական Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ ի Գիւստ իւր:

● Կիր. 11 Ապր. — Առաւօտուն ժամը 4.30ին Ս. Պատրիարքը Հայրը և Միաբանութիւնը գացին ի Ս. Պատրիարք. Ս. Լուսաւորիչ մէջ կատարուեցան գիշերային եւ առաւօտուն ժամերգութիւնը: Ապա, Ս. Պատրիարքը մեծանդէպ պատարագեց Ս. Գերեզմանին վրայ. քարոզից ընդ անիրաւ դատարարին որ ի քաղաք ինտիման մերոյ... քննարանով. բացատրեց իր զինն խոհարարութեան իւր, իրեն ալք Առաւօտոյ ի մարդն, և քերականի ատեն ներքին արդարութեան: Յետ Ս. Պատրիարքի՝ երկրորդ զարմամբ մեծաւոր թափար կատարուեցաւ Ս. Գերեզմանին շուրջը:

● Դշ. 12 Ապր. — Ֆրանչիսկան Միաբանութեան իւր պետը, իր նախորդին և առաջիկային ժողովը անդամներէն ժամեց առաջնորդութեամբ իր առաջին այցը տուաւ Ս. Պատրիարք Հօր:

● Դշ. 13 Ապր. — Ս. Պատրիարքը Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Մեքար Սրբազանի և վարդապետաց, վրիտ այցի գնաց Ֆրանչիսկան Միաբանութեան:

● Դշ. 14 Ապր. — Տ. Սիւն և Տ. Տիրալ վարդապետը և զիւսանողներ Պ. Նորիսն Յոպպէ գացին՝ կայնաւակներ գործով:

● Եւ. 15 Ապր. — ձառու ժաման. Տ. Սերովք վրդ. քարոզից կանանց դասուն:

● Եր. 17 Ապր. — Ս. Լուսաւորիչ Մուսն ի վրիտայն տունին առթիւ՝ Ս. Պատրիարքը մատուցուեցաւ Ս. Ստեփանոս մարտին Ս. Լուսաւորիչի սեղանին առթիւ:

— Ս. Քաղաքին Անկիլիքան եկեղեցւոյն եւ առաջնորդութեամբ երկու ուրիշ անգամ ի յիւսկոյններ այցելեցին Ս. Պատրիարք Հօր:

● Կիր. 18 Ապր. — Գլխաւորան Կիրակիի Ս. Պատրիարքը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ, աւր Տ. Սիւն վրդ. քարոզից օրուան խորհուրդին վրայ:

● Դշ. 19 Ապր. — Տ. Կիրեղ վրդ.՝ յանուն Ս. Պատրիարքին՝ վրիտ այցի գնաց երկու եկեղեցւոյն երեսներ:

● Դ. 20 Ապր. — Աւետան տունին առթիւ, Տ. Մեքար Սրբազանի գլխաւորութեամբ շարժարարութիւն թափար կատարուեցաւ Ս. Կուսի Գերեզմանին վրայ ի Գերեզման, աւր քարոզից Տ. Զօսն վրդ., ներկայացնելով աւետանէն առաւ և յետոյ Տիրալ վրդ. վրիտ շարժարար կենցաղը, և մատենաշինքի անը հանրապետը չեղեցանի Առաւօտոյ Տանար:

● Դշ. 21 Ապր. — Ս. Պատրիարքը առաջնական պատահաով պարտաւորուեցաւ երկրորդ երթալ քանի իւր օրուան համար:

● Եւ. 22 Ապր. — ձառու ժաման, կանանց վերջին քարոզը խօսեցաւ Տ. Կիրեղ վրդ. Ս. Թառօր ժամարան մէջ:

● Եր. 24 Ապր. — Ս. Պատրիարքը վերադարձաւ Երեւան, բայց ատրիտան՝ դեռ քանի մը օրեր իր սենեակին մէջ մնալու, առ ի գլխաւորութիւն:

— Երեկոյն, գլխաւորութեամբ Տ. Մեքար

Սրբազանի, հանդիսաւոր Էջրաշխաւորէ թափօրով մուտք ունեցանք ի Ս. Յարութիւն:

● Գիր. 25 Մարի (Մտաղապարդ).— Գիրքըստին եւ աւանտեան ժամերգութիւնը գատարուեցան ի Ս. Յարութիւն: Յետ Ս. Փատարագին, որ մատուցուեցան հայկական Գողգոթայի մեր հաւատարմին Մէլ, Յուսէպ թափօրէն յետոյ տեղի անցան մեր և մեզ հետեւի Դպրի եւ Ասորի ապագայ մեծ թափօրը: Տ. Մեքարի Սրբազան հը հանդիսապետը զգեօտուեալուած: — Երեկոյեան Ս. Յակոբի մէջ տեղի անցան հանդիսաւոր Դանբարցէ, Նախագահութեամբ Լուսարարապետ Տ. Մեքարի Սրբազանի եւ հատարուեցան նաեւ վարդապետներու քաղմատարարութիւնը ի վերջոյ: Տ. Կիրէնդ լրջորէ արտառուջ կային պատասխանելով: Դպրի Յեկարցէ տեղով մատուցուեցան Սամբըլիէին Թագախաղաժութեամբ իր պատուի պետիկէ, որ արտադրեց շուրջ 18 անգ. Եւհի:

● Աւագ Գլ. 27 Ապրիլ.— Ըստ որոշութեան, Ս. Պատարագ. մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան արհաւիրք քաղի Ս. Թափանեոս մատրան մէջ:

● Աւագ Գլ. 28 Ապրիլ.— Տ. Համազասպ լրջ. վրահանեցաւ (տեօնել իր մահագրութիւնը ՍԻՄՆի աշտ թիւին մէջ):

● Աւագ Գլ. 29 Ապրիլ.— Աւագութեան ժամերգութեան լիւր՝ հատարուեցաւ Ապաշխարողաց Կարգը, ձաշուին՝ Ս. Պատարագը, զոր մատուց. Տ. Մկրտիչ Սրբազան Աղանուսին, երեկոյն՝ Ռաշիւլան, Նախագահութեամբ Ս. Պատարագ Զոր, ի ներկայութեան իւր եւ ասոր խառն բաղմութեան ժողովրդեան Գիրքը քարոզեց Ս. Պատարագէ Հայրը:

● Աւագ Գլ. 30 Ապրիլ.— Փապման Նախատեսալը հատարուեցաւ անկողնագրիւրէն վեհաշուք հանդիսաւորութեամբ:

● Աւագ Գլ. 3 Մայիս.— Առաւօտեան ժամը Տին, ըստ աւանդական սովորութեան Առաքիարքանի գլխաւորութեամբ՝ պաշտօնական երթով առաջին թափօր մը անկեղեցու ի Ս. Յարութիւն հատարուեալ Ս. Յարութեան Տառարի գրան պաշտօնական քաղալը: Երբ աղագին ի խառնուեց ձաշու, ժամը 10:30 Ս. Պատարագ Զոր Նախագահութեամբ, մեծ թափօրը, Սխառնութեան խառնողը եւ ժողովրդալը մուտ գործեց ի Ս. Յարութիւն: Ժամը մեծին խաղաղ հանդիսաւորութեան մէջ տեղի ունեցաւ Աւագ Լուսի արտադրութիւնը մեր զուարհանէ էր Տ. Մուշեղ լրջ. Ապա, մինչ Ս. Պատարագի սկսուա Գողգոթայի մեր վերնամասերու մէջ Ս. Պատարագը եւ միասնեանէն շատեր գային Մայրավանք, ձրաբայոյցի ժամերգութեան եւ Ս. Պատարագին ներկայ լինելու ի Ս. Յարութիւն:

● Կիր. 2 Մայիս (Զատիկ).— Գիրքըստին եւ աւանտեան ժամերգութիւնը եւ իրանական թափօրէն տեղի անցան հանդիսաւորութեամբ Ս. Յարութեան անաւորին մէջ: Կանդիսապետութեամբ Տ. Մեքարի Սրբազանի, որ եւ աղան պատարագին Ս. Գիրքմատիկն վրայ Ս. Պատարագը Հայրը քարոզեց ձաշու գիրքի միջոցին, Դոյն-Գիրքմատիկն պատկերալը՝ ձերկայացնելով Յա-

րութեան խորհուրդը իրեն լուսաւորութեան մահուան խաւարին: Ապա Ն. Ամենապատուութեանը, Ս. Գիրքմատիկն անմին վրայ հանգնած, շայր մորս տանն ջաշապիւրով ողջոյն: Եւ շնորհաւորութեան պատգամ մը ուղղեց ընդհանուր Հայութեան Ս. Աթոռայ սանաւը: Ինչպէս ամբողջ աւագ շարժման ընթացքին նոյպէս եւ այսօր յոտապրաւ եղանակումով հատարեցին հագեւոր երգեցողութեան գործը: — Իրիկունը, Ս. Յակոբի մեծ բակին մէջ հատարուեցաւ հանդիսաւոր Անդատանը:

● Բշ. 3 Մայիս.— Ըստ հնաւանդ սովորութեան, Մայր Տառարին մէջ Ս. Պատարագը այսօր մեծ հանդիսութեամբ մատուց. Ռախաւուրաց ըստուած պատարագը: Փարոզեց Դուկ. Ռի. Աւանդ զրացն՝ օրհնեցաւ, երեկ եւ ետ նոցա, եւ նոցա լայան ալք եւ ծանեան զանք ընարմին վրայ: Իսցատունք թէ Գրիտոսի յարութեան քառն աղապայք ներքին է, այն որ սիրուն կը յայտնուի, երբ կրնայ մարդն ինքինը հաղորդութեան մէջ գնել փրկին հետ: — Ս. Պատարագէն վերջ հատարուեցաւ երկուս զարմամբ թափօր կնկան փառայի: Եւ ապա թափօրով եւսեց պատարագաւրան, որ. ինչպէս երեկ, նոյնպէս այսօր տեղի ունեցան շնորհաւորական արարողութիւնը:

— Շնորհաւորական այցի եկան Բարձր Դոմիտերին եւ Ընդ. Գարուդարութեան ներկայացուցիչները, Հիւպատոսներէն Վանք, Իսպմաց մեծ Միւսիթին, Դապաքապետը, Երեւանցի կառավարիչը, եւ օգնականը հայրն:

● Գլ. 4 Մայիս.— Ռախաւուրաց համար Ս. Պատարագ. մատուցուեցաւ Դիխարի սեղանին առջեւ, քարոզեց Տ. Սերոբէ լրջ.— Շնորհաւորական այցի եկան Դպրի եւ Ասորի Եղիսիպոսները, իրենց հետեւ զորներով: Մարտինները, Յոյն կաթողիկոսները, Հայ կաթողիկոսները, Գերման կաթողիկոսները, Լատին Պատարագը, Յրաշխիսեանց Գետը եւ Առաջիկայի Գողգոթայ անգամները, եւ այլն: Ապա Ս. Պատարագը, Տ. Մեքարի Արքեպի. եւ վարդապետաց ընկերակցութեամբ, այցելեց Յունաց պատրիարքարանը, որ եղան աւանդական եւ արարյոք ընդունելութիւնը:

● Դշ. 5 Մայիս.— Յունաց Պատրի Տիգլապետը, սիրելեականը եւ միասնեք գոխադարձ շնորհաւորութեան եկան մեր պատրիարքարանը: Եւ Ս. Պատարագ Հայրը, շրտապատուած Սրբազան Արքեպիսները եւ վարդապետներէն ընդունեց զիրենց սխալեց սխալալը յարգածալը:

● Գլ. 6 Մայիս.— Ս. Պատարագը Տ. Սերոբէ լրջ. ի Տ. Ռեկի արքեպիս ջննդակցութեամբ այցելեց Թոսապ արքեպիսպոսարանը: Եւ Գլ. 7 Մայիս.— Դպրոցականքը զրատական պատրիարք եկան այսօր Երեւոյ, Յորգանան եւ Կեռեւոր Թոփ. Երեկոյնը պատկան:

● Գլ. 8 Մայիս.— Գրեկոս Գրեկոս թեմական Ժուղոյ անգամ Գ. Յանկի Զագըր այցելեց Ս. Պատարագ Հայր ի գոթիկէ Մեքարիս:

● Գիր. 9 Մայիս.— Ըստ սովորութեան, Հոմաշխորհարան Պատարագով Կաշ ձախատակներուն համար Հոգեհանգստեան հանդիսապար-

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Մ Խ Ա Լ Ե Ա Ն

Տխրութեամբ կ'արձանագրենք նոյնպէս ծանօթ մտաւորական և կրթական գործիչ այս յարգելի ուսուցիչին մահը, որ Ապրիլ ամսոյ 5ին տեղի ունեցած է Գահիրէ, ուր դացած էր հանդուցեալը իր վերջին հիւանդութենէն վերջ կազդուրումի շրջան մը ընելու համար իր զաւկին և սիրելիաց մօտ։

Բնիկ Պարտիզակցի, կը պատկանէր աշակերտներու առաջինն այն խումբին, զոր Ս. Աթոռոյս Նախորդ պատերազմը, Հոգևոյս Գուրանն Սրբազան, նոյն գիւղին մէջ հասցուցած էր ութսունական թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցիչ կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։

1884ին աւարտելէ վերջ տեղւոյն ազգային Ներսէ-Շուշանեան վարժարանի ընթացքը, անսովորապէս ուսուցչի կը կարգուի նոյն կրթարանին մէջ, և կը շարունակէ մինչև 1890։ Յետոյ, յաջորդաբար ուսուցչական պաշտօնի կը կոչուի Պրուսայի Զէնկիլէր գիւղին մէջ, Արմաշի Գործվանքը, Օվանքը Նիկոմիդիոյ, և Գարտիզակի Ամերիկեան բարձրագոյն վարժարանը։ Բնականորէ տարազուրու թուականներուն։ Իր զարոցական ընկերներն էին եղած Տ. Միքտիկ Աբէքիս-Աղաւնուհի, հանգուցեալ Տ. Անանիա Վրդ. Զարէլեան, Յակոբ Սէքեկւեան, և այլն։